

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

LENKA HRBÁČKOVÁ

III. ročník – prezenční studium

Obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání
a společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

**VZTAHY ČESKÝCH A NĚMECKÝCH OBYVATEL
MORAVSKOTŘEBOVSKA V 1. POLOVINĚ 20. STOLETÍ**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Kopeček

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

.....
Lenka Hrbáčková

Děkuji PhDr. Pavlu Kopečkovi za odborné vedení bakalářské práce a poskytování cenných rad.

OBSAH

ÚVOD	6
1 NĚMECKÉ OBYVATELSTVO V ČESKÉM PROSTORU V OBDOBÍ 5. – 19. STOLETÍ	7
1.1 Počátky osídlování českých zemí německým obyvatelstvem od 5. století	7
1.2 Německá kolonizace ve 12. – 14. století	7
1.3 Dosídlování po německé kolonizaci v období 16. – 19. století	9
2 CHARAKTERISTIKA UDÁLOSTÍ A ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ V 1. POLOVINĚ 20. STOLETÍ	10
2.1 Události 1. poloviny 20. století v evropském kontextu	10
2.2 Události 1. poloviny 20. století v českém kontextu	12
2.3 Vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem v 1. polovině 20. století	15
2.4 Odsun německých obyvatel z území Československa	20
3 CHARAKTERISTIKA MORAVSKOTŘEBOVSKA	23
3.1 Obecná charakteristika Moravskotřebovska	23
3.2 Obce na Moravskotřebovsku a jejich stručná charakteristika	24
3.2.1 Společná historie obcí	24
3.2.2 Stručný popis historie obcí	24
4 ČEŠI A NĚMCI NA MORAVSKOTŘEBOVSKU	41
4.1 Česko-německé vztahy na Moravskotřebovsku	41
4.2 Poválečný vývoj na Moravskotřebovsku	45
5 PRAKTICKÁ ČÁST	47

5.1	Teoretický popis projektu	47
5.2	Hlavní část projektu	48
ZÁVĚR		52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		53
SEZNAM PŘÍLOH.....		55

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce jsou vztahy mezi českými a německými obyvateli na Moravskotřebovsku v 1. polovině 20. století. Toto téma jsem si zvolila především z toho důvodu, že problematika česko-německých vztahů je tématem velice závažným a v poslední době také neustále znovu otevíraným. Myslím si, že toto téma jedné etapy české historie, i když bylo již mnohokrát zpracováno, je stále ožehavé a zaslouží si pozornost.

Cílem práce je popsat život českých a německých obyvatel na Moravskotřebovsku a také aplikovat toto téma v kontextu regionálních dějin do výuky na základní škole.

Práce bude členěna do celkem pěti kapitol. První čtyři kapitoly by měly být teoretickým výkladem událostí a česko-německých vztahů, a to jak v měřítku obecném, tak i na území regionu Moravskotřebovsko. Pátá kapitola by v sobě měla zahrnovat část praktickou. Pokusím se vytvořit projekt, který by se dal aplikovat ve výuce na 2. stupni základních škol, a to především škol na Moravskotřebovsku, protože se zabývá stručným výkladem historie tohoto regionu a jeho jednotlivých obcí.

Ve své práci jsem čerpala především ze sborníku Moravskotřebovsko, Svitavsko, který vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a na kterém se podílel široký autorský kolektiv. Bohatým zdrojem informací pro mě byly i práce autorů, kteří se česko-německými vztahy zabývají, a to především Karla Richtera, Milana Sládka, Milana Skřivánka, Jaroslava Kučery či Ferdinanda Seibta. I když práce zpracovávají podobné téma, každá z nich je přece jen odlišná. Tato odlišnost je dána nejen úhlem pohledu, ze kterého je na problém nazíráno, ale také dobou, ve které byla daná kniha vydána.

1 NĚMECKÉ OBYVATELSTVO V ČESKÉM PROSTORU V OBDOBÍ 5. – 19. STOLETÍ

1.1 Počátky osídlování českých zemí německým obyvatelstvem od 5. století

Přítomnost německého obyvatelstva na našem území můžeme vysledovat již v období 5. a 6. století. V této etapě dějin docházelo k významným přesunům národů, proto mohlo dojít k postupnému splývání keltského, germánského a slovanského etnika. Vzhledem k tomu, že se na našem území jako poslední usadili Slované, většina kmenů zde žijících přijala slovanský jazyk. Keltské a germánské kmeny pak byly postupně tzv. slovanizovány. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že český stát byl již od svých prehistorických počátků multietnickým, přítomnost německého obyvatelstva pak nebyla ničím výjimečným.¹

V průběhu 10. století byl proces splývání etnik obývajících český prostor dokončen a mohlo tedy dojít k počátku budování moderního českého národa. Samostatně se vyvíjely i národy jiné, a tudíž i vývoj na německé straně pokračoval stále kupředu. Byla zde vytvořena zvláštní aliance, která nesla název Svatá říše římská. Odtud si můžeme odvodit ochranu českých zemí od německých císařů a králů. Těm totiž šlo o to, aby se české země staly součástí této aliance. K formálnímu spojení zemí došlo kolem roku 1003. Členství v tomto uskupení, zvláště pak válečná tažení za Svatou říši římskou, s sebou přineslo obohacení kultury a civilizační přínos pro český prostor.²

1.2 Německá kolonizace ve 12. – 14. století

Termínem německá kolonizace nazýváme proces, který započal v 1. polovině 12. století a který byl dovršen na počátku století 14. Pokud ale chceme hovořit o velké či vnější německé kolonizaci, musíme za klíčové období označit 13. století. V této etapě historického vývoje bylo českými panovníky (v omezené míře i šlechtou) povoláváno německé obyvatelstvo, které osídlilo některé pohraniční části země, výjimkou nebylo ani

¹ MAKRLÍK, V. *Češi a Němci*. Praha: Ideál, 2009. s. 11 - 23.

² Tamtéž, s. 50 - 53.

osídlování vnitrozemí.³ Kolonizační činnost s sebou přinesla zakládání nových sídlišť – vsí, měst, tvrzí a hradů.⁴ Potřeba vzniku měst rostla úměrně s rozvojem obchodu a řemesel, v tomto období totiž vrcholila agrární revoluce. Němečtí kolonisté byli přizváni jakožto zruční řemeslníci, kteří zakládali svá města a osady většinou na tzv. „zeleném drnu“, a to především v méně osídlených pohraničních oblastech.⁵ Pozemky pro tato sídliště přiděloval panovník, kterému bylo německé obyvatelstvo plně podřízeno, popřípadě místní vrchnost, která pak měla taktéž moc nad kolonisty, které povolala. Do obcí, které byly vytvářeny, byl na základě rozhodnutí panovníka přidělen lokátor, který vyměřoval a rozděloval půdu německým rolníkům, zastupoval kolonisty a stal se často i rychtářem obce. V tomto procesu mimo jiné došlo ke změně funkcí sídel, stabilizovala se i nová podoba vesnic. Příčinou povolávání kolonistů (většinou zemědělců, horníků, a obchodníků, v mnohem menší míře pak venkovských či městských rytířů, mnichů a pěvců, tzv. minnesängřů) byl vlastní zájem panovníků a vrchnosti na rozvoji českých zemí.⁶ Znamená to tedy, že cílem německých kolonistů nebylo zabírání půdy pro svého panovníka, obyvatelé přicházeli, aby se zde stávali poddanými.⁷ Němci totiž byli významnou posilou a impulsem pro hospodářský a kulturní vzestup českých zemí, měli podíl na rozvoji měst a řemesel. Mimo jiné s sebou přinesli i nový sloh, který vznikl ve Francii, a to gotiku. Přítomnost německých kolonistů nebyla plně pochopena českým obyvatelstvem, v mnohých případech, a to především ve větších městech, začalo německé obyvatelstvo svým postavením a významem převyšovat obyvatelstvo původní.⁸ Kolonisté totiž užívali značných výhod, především byli osvobozeni od všech prací kromě kolonizačních a v době lhotných let, tedy po dobu 28 roků, odváděli feudálovi jen část platů. Emfyteutické právo, které je známé i jako právo německé nebo právo zákupní, jim poskytovalo možnost nejenom svobodně obchodovat se zemědělskými přebytky, ale také dědičně držet půdu. Až s postupem času bylo emfyteutické právo udíleno i starším českým vesnicím.⁹

³ ČORNEJ, P. a kol. *Dějiny země Koruny české I*. Praha: Paseka, 1992. s. 83 - 84.

⁴ MAKRLÍK, V.: c. d., s. 70.

⁵ ČAPKA, F., KLÍMA, B. *Nástin českých dějin*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 56.

⁶ ČORNEJ, P. a kol.: c. d., s. 83 - 84.

⁷ RICHTER, K. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. s. 13.

⁸ MAKRLÍK, V.: c. d., s. 71.

⁹ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 58.

V další generaci se ale německé obyvatelstvo většinou počestilo, a to především tam, kde nemělo přímý styk s německým zázemím.¹⁰ Obyvatelé sice hovořili různými dialekty, ale záhy se ztotožnili se svým okolím a českou státnost přijali za vlastní, stali se plnoprávními obyvateli českých zemí a začali se plně podílet na jejich výstavbě.¹¹

1.3 Dosídlování po německé kolonizaci v období 16. – 19. století

Kolonizace ve 13. století znamenala pro české země především nárůst obyvatelstva a ekonomické síly. Toto období však není jediným, které přivedlo do Čech nové obyvatelstvo. Z historických pramenů můžeme vyčíst, že značný příliv německého obyvatelstva, i když ne v takové míře jako za německé kolonizace, probíhal v době tzv. „dosídlování“, tedy až do 16. století. Přistěhovalci přicházeli zprvu z Bavorska a Rakouska, poté ze Saska, z Frank, Durynska, Vestfálska a Porýní. Přinášeli si s sebou svá nářečí, a tak, vzhledem k jejich počtu, nebylo možné, aby jejich jazyk srostl v jeden celek. Jejich rozdílnost byla zřejmá i v rovině politické.¹²

I když po bitvě na Bílé Hoře v roce 1620 velké množství Němců opustilo z náboženských důvodů české země, začala být znát jazyková i mocenská nadvláda německého obyvatelstva, které zaujímalo významné postavení v čele monarchie. Germanizace pohraničí i vnitrozemí byla dána nejen dalším přistěhovalectvím, ale také poněmčováním Čechů.¹³ Osvícenská vláda Marie Terezie a Josefa II. germanizaci jen podpořila, čeština se v průběhu 17. století stala pouze jazykem venkova. Proces známý jako národní obrození se snažil v obyvatelstvu probudit vlastenecké cítění, které kulminovalo v oblasti literární, ale i politické.¹⁴ K prvním sporům mezi oběma národy došlo v 1. polovině 19. století, kdy čeští Němci projevíli nesouhlas se snahami Čechů o rovnoprávnost.¹⁵

¹⁰ MAKRLÍK, V.: c. d., s. 71.

¹¹ ČORNEJ, P. a kol.: c. d., s. 86.

¹² SEIBT, F. *Německo a Češi*. Praha: Academia, 1996. s. 72.

¹³ RICHTER, K.: c. d., s. 19.

¹⁴ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 84 – 98.

¹⁵ RICHTER, K.: c. d., s. 29.

2 CHARAKTERISTIKA UDÁLOSTÍ A ČESKO -NĚMECKÝCH VZTAHŮ V 1. POLOVINĚ 20. STOLETÍ

2.1 Události 1. poloviny 20. století v evropském kontextu

Jednou z nejvýznamnějších událostí počátku 20. století je bezesporu 1. světová válka. Důvodem tohoto válečného konfliktu se stal atentát, který byl spáchán 28. června 1914 v Sarajevu členem tajné srbské teroristické organizace Gavrilo Principem. Obětí útoku se stal rakouský následník trůnu František Ferdinand d' Este. V tomto sporu se proti sobě postavily tzv. Centrální mocnosti (Německo, Rakousko-Uhersko, později také Turecko a Bulharsko) a státy Dohody (Rusko, Francie a Velká Británie, později se k nim přidala celá řada dalších států, mezi nimi například i Itálie, která tak porušila závazky Trojspolku a v roce 1915 vstoupila do války na straně Dohody, a také USA).¹⁶

Ozbrojená střetnutí měla charakter války zákopové, neboli poziční. Zákopy a bunkry sice chránily vojáky před přímou palbou, nevýhodou ale byla omezená možnost postupu, fronta se někdy i dlouhé měsíce nehnula z místa. Podobu války určovala především technika a také průmyslová výroba vůbec. V roce 1916 byly poprvé použity tanky, které bojovaly na straně Britů, v dubnu 1915 byl Němci poprvé v historii použit k válčení i otravný plyn – yperit, kterým bylo zasaženo 15 000 mužů, 5 000 z nich na otravu dokonce zemřelo.¹⁷ Válkou nebyla zasažena jen bojiště, mnoho nevinných lidí zemřelo i v zázemí. Obyvatelstvo podléhalo nakažlivým chorobám, sužovala je podvyživenost (veškeré jídlo směřovalo přednostně vojákům na frontu).¹⁸ Lidé trpící hladem a bídou se začali více radikalizovat, hrozila sociální revoluce. Po čtyřech letech bojů válka skončila, vítězi se staly státy Dohody. Formální konec války je datován ke dni 11. listopadu 1918, kdy Německo podepsalo smlouvu o příměří ve francouzském Compiègne. Mimo ztrát na životech i majetku s sebou válka přinesla i změnu dosud uznávaných hodnot.¹⁹

Následující roky se nesly ve znamení nápravy válečných škod a nového uspořádání poválečného světa. Hlavní myšlenkou se stal ideál demokracie a humanity, představovaný

¹⁶ BĚLINA, P. a kol.: *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992. s. 139.

¹⁷ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M. *Dějepis na dlani*. Olomouc: Rubico, 2005. s. 180.

¹⁸ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 141.

¹⁹ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 181.

především systémem parlamentní demokracie a reprezentovaný tzv. 14 body amerického prezidenta Woodrowa Wilsona. Ne všechny státy však přijaly tyto zásady za své.²⁰ Poválečná situace znamenala především nedostatek potravin a jiných základních životních potřeb, a tak se nespokojenost obyvatelstva stala podnětem pro vznik dvou totalitních hnutí – komunismu a fašismu. Levicový extremismus Ruska a nacismus v Německu, který byl odrůdou fašismu, měly odlišné cíle, ale společné rysy, kterými byly např. vůdcovský princip a neomezená diktatura, podřízenost jedince státu a potlačení občanských a lidských práv.²¹ Celé masy obyvatel se nechaly strhnout jejich ideologií a věřily v lepší zítřky, které jim pocit sounáležitosti s velkou skupinou poskytoval. Tato hnutí totiž vznikala v poražených státech, které ze svého neúspěchu a své prohry vinily druhé.²²

Dalším mezníkem ve vývoji 1. poloviny 20. století se stala světová hospodářská krize, která postihla takřka celý svět. Důvodem byl krach na burze v New Yorku 25. 10. 1929, jehož příčinou byla nadměrná výroba zboží, pro které nebyl odbyt. Po této události se zhroutil světový obchod, poklesla průmyslová výroba, vzrostla nezaměstnanost a sociální napětí. Nastalé situace využili v plné míře fašisté i komunisté – nedemokratické autoritativní režimy se začaly prosazovat i v dalších zemích. Vystala hrozba další války.²³

Záminkou k jejímu vypuknutí se stal fingovaný přepad německého vysílače v polských Gliwicích – němečtí vojáci v polských uniformách ji přepadli 31. srpna 1939. 1. září 1939 Německo bez vyhlášení války zaútočilo na Polsko – začala 2. světová válka. Hitlerova představa bleskové války nevyšla, i když měl na své straně fašistickou Itálii a Sovětský svaz, který se 17. září k agresi připojil (pod záminkou ochrany obsadil východní část Polska). Na jaře roku 1941 měly sice fašistické státy podrobenu téměř celou Evropu, ale změna poměru sil nastala po kapitulaci německé armády v největší a nejkrvavější bitvě 2. světové války – v bitvě u Stalingradu - 2. února 1943. Celkem šest roků válčení pak skončilo pro Německo a jeho spojence porážkou. Definitivní klid zbraní na všech bojištích světa je datován k 2. září 1945. Válka vstoupila do povědomí lidí jako konflikt, který s sebou přinesl mnoho nevinných obětí (z řad vojáků i civilistů).²⁴

Tak jako 1. světové válce, tak i této byl podřízen veškerý hospodářský a společenský život - došlo k velkému vědeckotechnickému pokroku v oblasti výroby motorů, radarů

²⁰ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 148.

²¹ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 191 - 193.

²² BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 153.

²³ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 194.

²⁴ Tamtéž, s. 199 - 203.

a raket, novinkou byl také jaderný výzkum a užití atomové pumy, která byla svržena na japonská města Hirošima (6. srpna 1945) a Nagasaki (9. srpna 1945). Výsledkem v oblasti společenské a politické byl vzrůst dvou supervelmocí – Spojených států amerických a Sovětského svazu, které udávaly směr po dobu dalších několika desítek let.²⁵

2.2 Události 1. poloviny 20. století v českém kontextu

První světová válka silně otřásla postojem Čechů k rakouskému státu. Pokud se lidé doposud s monarchií plně neztotožnili, od tohoto momentu ji začali nenávidět.²⁶ Představitelé českého politického života se museli rozhodnout, na kterou stranu se postaví. Společnost zaujala trojí postoj k válce i habsburské monarchii – postoj 1. skupiny byl kladný, 2. skupiny negativní a mezi nimi byl nejsilnější proud, který zastával postoj neutrální, jež souvisel se snahou přežít.²⁷ Svůj rozchod s Rakouskem-Uherskem dal veřejně najevo filozof a politik Tomáš Garrigue Masaryk, který v prosinci 1914 odešel do emigrace, kde bojoval za samostatnost československého státu. Oporou mu byli Edvard Beneš a Slovák žijící ve Francii Milan Rastislav Štefánik. Hlavním orgánem protirakouského odboje v zahraničí se stala Československá národní rada, kterou tito tři muži sestavili a která podporovala vznik československého zahraničního vojska, tzv. legií. Právě odvaha legionářů přesvědčila Spojence o odhodlanosti Čechů a Slováků bojovat za svoji samostatnost. Domácí politika byla neustále orientována na Rakousko-Uhersko, po únorové revoluci v Rusku však začala také ona podporovat vznik samostatného státu. Odvahu jim dodávali také představitelé kulturní sféry – známý Manifest českých spisovatelů politiky vybízel k prosazování národních zájmů.²⁸ České obyvatelstvo svoji nespokojenost prezentovalo formou stávek a hladových demonstrací, časté byly dezerce z fronty a vzpoury vojenských jednotek. Snaha národa se nakonec setkala s úspěchem – 28. října 1918 byl vyhlášen samostatný československý stát. Tento den před shluky davů na Václavském náměstí tzv. muži 28. října (Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár) pronesli svolání vlády o samostatnosti.²⁹ Prvním prezidentem samostatné Československé republiky se stal Tomáš Garrigue Masaryk,

²⁵ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 206 - 214.

²⁶ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 141.

²⁷ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 115.

²⁸ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 141 - 145.

²⁹ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 118 - 119.

ministrem zahraničí Edvard Beneš a ministrem války Milan Rastislav Štefánik.³⁰ Politika státu byla založena na systémech pluralitní parlamentní demokracie, která umožňovala existenci řady názorově odlišných politických stran a možnost občanů se do těchto stran libovolně sdružovat. V případě Československa se však dá hovořit až o názorové roztržičnosti, a to hlavně vzhledem k počtu národů, které na území státu žily.³¹ Národnostní rozvrstvení obyvatelstva čítalo k únoru 1921 51 % Čechů (6 850 000), 23,4 % Němců (3 123 000), 14,5 % Slováků (1 910 000), zbylých 11 % byli Maďaři (745 000), Rusíni a Ukrajinci (461 000), Židé (180 000), Poláci (75 000) a jiné menšiny.³² Zahraniční politika nového státu se orientovala na spolupráci se Západem, především pak s Francií, byla také zahájena obnova zničeného hospodářství. Určitá část společnosti, konkrétně vyšší vrstva, pro svůj vývoj přijala americký vzor – majetní lidé napodobovali americký životní styl, začali se stěhovat do větších měst, k přepravě začali používat vlaky a auta, posun nastal i v oblasti volnočasových aktivit. Ne všichni však měli dostatek peněžních prostředků na to, aby si tento nový životní styl mohli dovolit.³³

Po řadě reforem se už v roce 1922 podařilo napravit nejtěžší důsledky poválečného rozvratu, v 2. polovině 20. let došlo k celkovému vzestupu hospodářství. Avšak světová hospodářská krize, která postihla nový stát v létě roku 1933, hluboce zasáhla rozvoj a odeznívala podstatně déle, než v ostatních vyspělejších zemích. Nezaměstnanost k březnu 1933 činila celých 978 000 osob.³⁴ Nejtěžší dopad měla na pohraniční oblasti obývané Němci, Slovensko a Podkarpatskou Rus. V těchto nejvíce postižených oblastech se společnost silně radikalizovala a dala tak prostor pro posílení pozic komunismu i fašismu. Tyto nedemokratické proudy tedy Československo obklopovaly nejen zvenčí, ale klíčili i uvnitř státu.³⁵ Přímou hrozbou pro osud Československa se stala Henleinova Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei – SdP), která sdružovala velkou část sudetských Němců a která udržovala styky s nacistickým Německem. Právě pod záminkou ochrany sudetských Němců se Hitler rozhodl, že obsadí pohraniční část Československa.³⁶

V noci z 29. na 30. září 1938 se konala konference představitelů čtyř mocností, kteří v jejím závěru podepsali tzv. Mnichovskou dohodu, kterou nařizovali Československu

³⁰ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 148.

³¹ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 122.

³² BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 169.

³³ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 187 - 188.

³⁴ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 178 - 181.

³⁵ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 127

³⁶ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 185 - 186.

odstoupení pohraničních oblastí ve prospěch Německa. Edvard Beneš, který se stal druhým prezidentem v roce 1935, tento diktát na vlastní zodpovědnost a bez schválení parlamentu přijal.³⁷ Podpisem Beneš zpečetil osud první republiky, následující období, které se projevovalo myšlenkovou, morální i politickou krizí, je známé pod názvem druhá republika. Jejím prezidentem se po Benešově abdikaci v říjnu 1938 stal právník Emil Hácha - muž, který se o politiku nezajímal, ale tuto funkci přijal jako službu vlasti. Další podpis, který výrazným způsobem ovlivnil vývoj událostí, pochází z 14. března 1939. Prezident Hácha jím stvrdil, že osud Československa přenechává vůli Německa. Byla tak zahájena další etapa našich dějin - 16. března 1939 byl v Praze zveřejněn výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.³⁸

Československo tak přišlo nejen o své pohraniční oblasti, kterých se bylo nuceno vzdát Mnichovským diktátem, ale i o slovenská území – samostatný Slovenský stát s klerofašistickým režimem byl vyhlášen Slováků 14. března 1939 a stal se satelitem Německa. V čele protektorátu stál státní prezident Emil Hácha a protektorátní vláda, opravdová moc však spočívala v rukou okupantů, v jejichž čele stál říšský protektor.³⁹ Za dobu trvání protektorátu se v této funkci vystřídal celkem 4 muži: Konstantin von Neurath, Reinhard Heydrich (ve funkci zastupujícího říšského protektora), Kurt Daluege (taktéž ve funkci zastupujícího říšského protektora) a Wilhelm Frick.⁴⁰ Toto uspořádání země mělo mít jen dočasné trvání, po válce měla být zahájena germanizace celého českého a moravského prostoru, a to buď částečným poněmčením, částečným vysídlením či úplnou likvidací obyvatelstva.⁴¹

Německo se snažilo využít hospodářského potenciálu země, české obyvatelstvo pro ně znamenalo především levnou pracovní sílu. Na nucené práce do Německa a Rakouska bylo posláno přes 600 000 občanů. Domácí obyvatelstvo se pokoušelo dát najevo svůj odpor formou demonstrací či sabotážních akcí, které narážely na odpor nacistů. Při demonstraci u příležitosti výročí založení samostatné Československé republiky byl zastřelen dělník Václav Sedláček a smrtelně zraněn medik Jan Opletal, jehož pohřeb se stal pro nacisty záminkou k uzavření vysokých škol. Mnoho obyvatel se rozhodlo pro emigraci. Doma i v zahraničí pak pracovaly odbojové skupiny, které se snažily o obnovu státu.⁴²

³⁷ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 195 - 197.

³⁸ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 132 - 133.

³⁹ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 201 - 202.

⁴⁰ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 207.

⁴¹ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 208.

⁴² KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 207 - 212.

Osvobození státu přišlo v prvních květnových dnech roku 1945, pomoci se lidem dostalo od amerických a sovětských vojenských jednotek.⁴³

Bilance války byla hrozivá – ztráty na životech (lidé neumírali jen na bojištích, mnoho nevinných obětí zemřelo v koncentračních táborech a na popravištích) a obrovské materiální škody. Problémem také bylo politické uspořádání. Část zahraničního odboje se totiž orientovala na Sovětský svaz, část na státy Západu. Politická reprezentace státu se nakonec rozhodla pro orientaci na Sovětský svaz, ve většině z jejích představitelů totiž stále zůstávala hořkost z výsledků Mnichovské dohody, jejímž podpisem západní státy Československo v podstatě zradily. Velkým zadostiučiněním pro české obyvatelstvo pak bylo potrestání válečných zločinců – nacistů, kolaborantů a zrádců.⁴⁴

2.3 Vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem v 1. polovině 20. století

Největšími odpůrci samostatnosti českých zemí byli právě Němci, kteří zde trvale žili. V rámci monarchie měli nejen výsadní postavení, ale také výhody vládnoucího národa. Od poloviny 19. století se sdružovali do různých hnutí, která vesměs smýšlela protičesky. Bylo pro ně velice těžké přijmout fakt, že by se měli podrobit vůli zemského sněmu, ve kterém byla značná početní převaha Čechů. Oba národy spolu také vedly boje o převahu jazykovou. Čeština s němčinou spolu soupeřily po dobu několika desetiletí. Po Badeniho jazykové reformě z roku 1897, která jazyky v podstatě zrovnoprávnila, dokonce došlo v pohraničí k masovým demonstracím proti Čechům, kterým byla vytlučena okna a mnozí z nich přišli i o práci u svých německých zaměstnavatelů. Tito nezaměstnaní pak byli i se svými rodinami vypovězeni z obcí. Výjimkou nebyly ani útoky na budovy českých škol. Tyto akce si vynutily nové prohlášení, kterým byly Čechy podle jazyků konstituovány do 3 oblastí – české, německé a smíšené, ve které převládal jazyk většiny. Jednou z myšlenek protičesky smýšlejících Němců byla i idea germanizace českého a moravského prostoru a následné připojení těchto oblastí k Německé říši.

Jistým pokusem o smíření těchto dvou znesvářených národů alespoň na Moravě bylo tzv. moravské vyrovnání z roku 1905. Na návrh moravského Němce dr. Karl Rennera byla moravským Čechům přiznána většina, moravští Němci si přestali vynucovat privilegované

⁴³ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 140 - 141.

⁴⁴ KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M.: c. d., s. 226 - 227.

postavení a na úřadech byl zaveden obojí jazyk. Podobný pokus připravovaný v Čechách přerušily sarajevské události z června 1914.⁴⁵

Němci do války vstupovali s nadšením a také vírou, že jako vítězové budou moci nastolit nový řád v zemích, které po ukončení bojů budou spadat pod jejich nadvládu. Čeští Němci předložili ve Vídni požadavky, ve kterých žádali posílení svého postavení v českých zemích.⁴⁶ Vznik samostatné Československé republiky proto přijímali se značnou nechutí. Pouhý den po vyhlášení samostatné republiky vytvořili v pohraničí provincie Deutschböhmen a Sudetenland a odkazovali tak na Wilsonovu zásadu práva na sebeurčení národů. Několik dní poté byly vytvořeny ještě dvě provincie, a to Deutschsüdmähren a Böhmerwaldgau. Obyvatelé těchto oblastí se snažili zachovat si autonomii a pokoušeli se o připojení k Rakousku.⁴⁷ Četná jednání československých politiků se zástupci provincií byla neúspěšná, a proto jedinou cestou ke zlomení německého odporu byl vojenský zásah a násilné připojení k Československu, které proběhlo v prosinci 1918.⁴⁸

Nejednotnost českých Němců a také poválečná atmosféra nedaly možnost ihned vzniknout silnější vlně odporu, která by na Pařížské konferenci prosadila německé požadavky na sebeurčení. Je nutné také podotknout, že ne všichni čeští Němci byli proti vzniku samostatného Československa a následného zahrnutí svých území do něj. Jejich odtržení by totiž znamenalo narušení ekonomické a hospodářské sítě, která tu byla po léta budována.⁴⁹ Konečné rozhodnutí o tom, že Sudety jsou a budou součástí Československa, padlo 28. června 1919 ve Versailles, saintgermainská smlouva z 10. září 1919 to jen potvrdila. Představitelé československého státu a především pak sám prezident se snažili Němcům vycházet vstříc.⁵⁰ Je ovšem také pravdou, že jim byl často předkládán fakt, že do českých zemí přišli jako kolonisté.⁵¹ V roce 1920 byla přijata nová ústava, která sice Němcům jako menšině v mnoha ohledech vycházela vstříc, ale k jejímu schválení došlo bez jejich přítomnosti. Jedním z důvodů německé nepřítomnosti byl jejich nesouhlas

⁴⁵ RICHTER, K.: c. d., s. 52 - 58.

⁴⁶ Tamtéž, str. 59.

⁴⁷ SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: Německá menšina v českých zemích a Československu 1848 –1946*. Praha: Pragma, 2002. s. 25 - 27.

⁴⁸ ČAPKA, F., KLÍMA, B.: c. d., s. 120.

⁴⁹ SLÁDEK, M.: c. d., s. 28-30.

⁵⁰ RICHTER, K.: c. d., s. 70.

⁵¹ SLÁDEK, M.: c. d., s. 37.

se vznikem Československa.⁵² Události a změny roku 1918 byly oběma národy přijímány značně rozporuplně. Němci upadali do rezignace – nepodařilo se jim prosadit právo na sebeurčení a navíc museli snášet představu, že jim vládne národ, který si dříve chtěli podrobit. Češi na druhou stranu oslavovali své vítězství a vůči Němcům se chovali arogantně.⁵³ Po desetiletích nadvlády byli svými pány a své ústupky vůči Němcům činili jen v některých případech (např. v dubnu 1919 byl vydán zákon, který upravoval podmínky a pravidla zřizování menšinových škol).⁵⁴

S postupem času se situace začala pozvolna uklidňovat. Od roku 1925 se některé německé strany začaly aktivně podílet na československé politice. Angažovala se zde především Německá sociálně demokratická strana, Německá agrární strana, Německá křesťansko-sociální strana a němečtí demokraté. Dva němečtí představitelé se za Švehlovy vlády dostali do čela ministerstev. Přesto lze ale říci, že německé politické strany se rozdělily do dvou táborů – aktivistů a negativistů. Aktivisté měli zájem na rozvoji kladných česko-německých vztahů, negativisté naopak vnímali československý stát jako nezbytné zlo, které je třeba odstranit. Z počátku měla mocenskou převahu aktivistická větev, která vyjadřovala a hájila zájmy většiny německých obyvatel, avšak po hospodářské krizi, která, jak již bylo řečeno, postihla pohraniční oblasti více než vnitrozemí, se poměr sil obrátil ve prospěch negativistů.⁵⁵ Protičeská opozice se soustředila především do dvou stran – Německé nacionální strany (DNP) a Německé nacionálně socialistické strany dělnické (DNSAP). Nárůst vlivu především DNSAP a také postoj jejích členů vyvolal obavy u čelních představitelů československé politiky, kteří se rozhodli stranu rozpustit. Dříve než byl vydán příslušný dokument, kterým by byla její činnost zastavena, se strana sama rozpustila, aby tak předešla tomuto potupnému aktu. Rozpuštění z nařízení státu se ale nevyhnula DNP, která svoji činnost nuceně ukončila 4. října 1933. Rozpuštění těchto dvou stran přimělo jejich bývalé členy, aby se sdružili v nové straně. Nejprůhodnější se zdála Sudetoněmecká vlastenecká fronta (SHF), která byla založena 1. října 1933 na výzvu německého učitele z Aše Konráda Henleina.⁵⁶ Aktivistické strany, které usilovaly o všestranné zlepšení životních i pracovních podmínek pro své občany, nedokázaly

⁵² *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: Náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. stol.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. s. 12 - 13.

⁵³ SEIBT, F.: c. d., s. 235.

⁵⁴ SLÁDEK, M.: c. d., s. 44.

⁵⁵ RICHTER, K.: c. d., s. 74.

⁵⁶ SLÁDEK, M.: c. d., s. 53 – 54.

zabránit vstupu většiny Němců do Sudetoněmecké strany (SdP), která vznikla transformací SHF.⁵⁷

SdP nejprve vystupovala jako strana aktivistická, která je nakloněna spolupráci a dobrým česko-německým vztahům. Postupně ale bylo víc a víc znát určité spojení s nacistickým Německem, a to zvláště po volbách v roce 1935, ve kterých strana získala většinu německých hlasů.⁵⁸

Od poloviny 20. let se znovu objevují, právě v souvislosti s činností negativistických stran, další snahy Němců o odtržení. Na povrch vyplouvají informace o tajných spočích, které mají za úkol připravovat podmínky pro připojení pohraničních oblastí k Německu. Jedním ze způsobů jak dosáhnout odtržení bylo předávání zkreslených informací o útisku Němců na českém území. Přesto do roku 1929 byla patrná převaha aktivistických proudů.⁵⁹

Růst nacistické agrese a také vlivu negativistických stran v pohraničí dal vzniknout antifašistickému hnutí, které sdružovalo komunisty a sociální demokraty, Čechy i Němce. Henleinovské hnutí ale na Masarykův popud zakázáno nebylo. Důvodem byla teze, že pokud by byla činnost zastavena, pokračovala by nadále ilegální cestou a o to těžší by pak byl boj s ní. Navíc Henlein zpočátku tvrdil, že uznává legitimitu státu a je připraven pracovat na kladném řešení otázky sudetských Němců.⁶⁰

Mimo údajný útisk německé menšiny podporoval rozporuplný vztah Čechů a Němců také fakt, že po nástupu Hitlera k moci v roce 1933 Československo poskytovalo azyl některým německým emigrantům.⁶¹ Ti pak z Prahy působili jako odpůrci nacismu a pomocí brožur a rozhlasu se snažili posílat informace nejružnějšího obsahu přímo do Německa.⁶²

Mnichovský diktát z 30. září 1938 rozpory mezi obyvateli pohraničí ještě více prohloubil. Němci vítali vojáky wehrmachtu jako své osvoboditele, mávali vlajkami a oslavovali svůj návrat do Říše. České obyvatelstvo pochopilo, že je čekají zlé časy. V prvních dnech okupace byla vytlučena okna mnoha domů, páleny knihy a uzavírány české školy. Podstatná část českého obyvatelstva odešla do vnitrozemí, aby unikla před nacistickou okupací a jejími důsledky. Pro mnoho odpůrců nacismu nastal teror v podobě zatýkání, šikanování a mučení, výjimkami nebylo věznění či transport

⁵⁷ *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění...* : c. d., s. 14 – 15.

⁵⁸ SLÁDEK, M.: c. d., s. 56 – 62.

⁵⁹ RICHTER, K.: c. d., s. 76.

⁶⁰ Tamtéž, s. 83 – 87.

⁶¹ SEIBT, F.: c. d., s. 304.

⁶² *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění...* : c. d., s. 18.

do koncentračního tábora. Na tomto teroru mělo podíl udavačství sudetoněmeckých fašistů.⁶³ Před přicházejícími vojsky, ale i před svými krajany utíkali do vnitrozemí také němečtí sociální demokraté a komunisté. Ti, kteří to nestihli, byli zatčeni nebo odvezeni do koncentračních táborů.⁶⁴ Velký podíl na situaci v pohraničí měli henleinovci, kteří s pocitem zadostiučinění napadali i četníky, policisty a vojáky, rabovali české obchody a obydlí.⁶⁵

Mnichovskou dohodou byla přesně stanovena pásma, která měla být okupována. Německá vojska ale často obsazovala i obce, které už do záboru patřit neměly. Protesty, které české obyvatelstvo proti záboru vznášelo, byly gestapem většinou smeteny ze stolu. Pouze v ojedinělých případech byly české obce ze záboru vyňaty. Češi byli na zabraném území vnímáni jako nežádoucí, často byli v noci přepadávaní organizovanými skupinami a poté zbiti. Na místa Čechů, kteří stihli odejít, a nebo byli vyhnáni, přicházeli Němci z Říše. Od října také začaly platit na celém sudetském území říšské zákony.⁶⁶

Oslavy v pohraničí se opakovaly po obsazení zbytku Československa a po vyhlášení války. Sudetští Němci s nadšením bojovali za Hitlera a jeho Říši. Jediné projevy nespokojenosti se objevovaly v oblasti cen a mezd, avšak víra ve vůdce a konečné vítězství byla silnější než protinacistické nálady.⁶⁷

Vztahy obyvatel Protektorátu byly ovlivněny mnoha událostmi, které s sebou přinesla válka – do paměti lidí se mimo jiné vrylo uzavření vysokých škol a tím omezení rozkvětu české inteligence, dále praktiky koncentračních táborů a masakry v obcích, které byly za heydrichiády srovnány se zemí.⁶⁸ Také germanizační tlak, který byl na obyvatelstvo vyvíjen, se nesetkal s kladnou odezvou. Asimilace by totiž znamenala likvidaci národa a právě v tomto okamžiku se v lidech probouzelo národní povědomí a protinacistický odpor, který dal vzniknout českému odboji. Germanizace pohraničí byla pro Němce snazším úkolem především z toho důvodu, že zde bylo české obyvatelstvo v menšině.⁶⁹

⁶³ BARTOŠ, J. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. s. 21 – 38.

⁶⁴ SEBT, F.: c. d., s. 319.

⁶⁵ RICHTER, K.: c. d., s. 131 – 132.

⁶⁶ Tamtéž, s. 136 – 140.

⁶⁷ BARTOŠ, J.: c. d., s. 62 – 63.

⁶⁸ SLÁDEK, M.: c. d., s. 135.

⁶⁹ BARTOŠ, J.: c. d., s. 83 – 84.

2.4 Odsun německých obyvatel z území Československa

Již v roce 1939 začala československá politická reprezentace uvažovat o řešení česko-německé otázky. Po zvratu událostí, ke kterému došlo při porážce Německa u Stalingradu, začali čeští politici doma i v exilu o to intenzivněji plánovat, jak naloží s Němci, kteří po staletí obývali české země. Verdikt, který postupem času odsouhlasili i spojenci, zněl jasně – odsun. V Košickém vládním programu z 5. dubna 1945 bylo jasně stanoveno, že odsunuti budou obyvatelé německé a maďarské národnosti a že jejich majetek bude zkonfiskován. Z odsunu měli být vyjmuti pouze občané, u kterých se prokáže jejich loajálnost k Československé republice. Postupimská konference, která se konala 17. července – 2. srpna 1945, odsun Němců uznala. Tímto způsobem nebyla řešena jen otázka československého státu, vysídlení německého obyvatelstva z území státu se týkalo i Maďarska, Polska, Holandska, Francie, Itálie, Belgie a Lucemburska.⁷⁰

Začátkem roku 1945 ještě nebylo pevně stanoveno, jakým způsobem, kdy a v jakém rozsahu bude odsun probíhat. Nebyl jasný ani přesný okruh osob, které by měly být takto vysídleny. I když se mnohokrát diskutovalo o nutnosti přistupovat k Němcům diferencovaně, stále sílila vlna názorů o jejich kolektivní vině. Původní teze ohrožoval především negativní vztah ke všemu německému, což byl postoj většiny tehdejšího československého obyvatelstva.⁷¹

V prvních květnových dnech se především v některých sudetských obcích chopili iniciativy místní obyvatelé (převážně Češi a němečtí antifašisté), a to ještě před příchodem Čechů z vnitrozemí. Snažili se zabránit rozkrádání státního majetku a pokoušeli se i o udržení pořádku. Většinou ale docházelo k četným střetům a násilnému vyhánění německého obyvatelstva z jejich domovů.⁷² Autoritou se v sudetských okresech stávaly pomocné policejní jednotky, tzv. gardy, ale i ony ne vždy rozhodovaly ve sporech správně a v souladu s vládní linií.⁷³ S nedůvěrou pohlíželo české obyvatelstvo především na německé antifašisty, v jejichž existenci odmítalo věřit. Nenávistný postoj ke všemu německému i zákaz veřejně používat německý jazyk přiměl některé německé obyvatelstvo a převážně pak antifašisty k dobrovolnému odchodu z Československa.⁷⁴

⁷⁰ SLÁDEK, M.: c. d., s. 145 – 147.

⁷¹ KUČERA, J. *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946*. Praha: H & H, 1992. s. 7 – 8.

⁷² RICHTER, K.: c. d., s. 168 – 169.

⁷³ SLÁDEK, M.: c. d., s. 147 - 148.

⁷⁴ KUČERA, J.: c. d., s. 9 – 10.

Termínem divoký odsun je nazývána etapa od května do počátku srpna 1945, kdy odsunové akce neměly jednotné řízení, nebyly dostatečně připraveny a pro německé obyvatelstvo znamenaly především velmi tvrdé podmínky. Akce prováděly místní správní úřady a armádní jednotky, iniciátory a asistenty těchto odsunů byly skupiny českého obyvatelstva. Nejintenzivněji probíhal divoký odsun ve vnitrozemí, v severní a jižní části Moravy a posléze i v českém pohraničí. Německé obyvatelstvo se o svém odsunu dovídalo jen několik hodin předem, jejich výběr byl prováděn náhodně. Zavazadla odsunovaných občanů mohla vážit 25 – 30 kg a pokud si s sebou mohli vzít peníze, tak maximálně ve výši 100 říšských marek. Transporty ve svých okupačních pásmech v Německu a v Rakousku přijímal pouze SSSR. Proti těmto spontánním akcím československého obyvatelstva vystupovali především Britové a Američané, odsuny německých obyvatel ale zastaveny nebyly.⁷⁵

Organizovaný odsun, který byl odsouhlasen velmocemi a měl probíhat humánněji než odsun divoký, započal začátkem roku 1946. První transport 1 209 sudetských Němců byl vypraven 25. ledna. Odsunovaní si s sebou mohli vzít zavazadlo o povolené váze 50 kg a peněžitý obnos ve výši 1 000 říšských marek. Každé osobě zvlášť československá vláda poskytla potravinový příděl na tři dny, kromě toho si každý s sebou mohl vzít potraviny na celý týden.⁷⁶ Organizovaný odsun měl být nejprve prováděn z vnitřních národnostních ostrovů a poté postupně v pásmech směrem z vnitrozemí k hranicím. Odsun se týkal všech Němců vyjma těch, kteří prokázali svoji aktivní účast v bojích o osvobození Československé republiky a těch, kteří trpěli pod nacistickým terorem. Dočasně se tato výjimka vztahovala také na zaměstnance národních podniků, kteří pro ně byli nepostradatelní.⁷⁷

Transporty sudetských Němců směřovaly do amerických a sovětských okupačních zón. Nejprve odjížděly dva vlaky denně, v první polovině července jejich počet vzrostl na šest vlaků denně (do americké okupační zóny), v druhé polovině července byl opět snížen, a to na čtyři vlaky denně. Poslední symbolický transport odjel z Karlových Varů 29. října 1946, ale i po tomto dni odsun stále pokračoval. V letech 1947 – 1948 probíhaly akce, kterými byly slučovány rodiny. K posledním transportům v rámci slučování rodin došlo ve spolupráci s Německým červeným křížem v letech 1950 – 1951.⁷⁸

⁷⁵ KUČERA, J.: c. d., s. 13 - 14.

⁷⁶ SLÁDEK, M.: c. d., s. 148 – 149.

⁷⁷ KUČERA, J.: c. d., s. 20 – 21.

⁷⁸ Tamtéž, s. 26 – 35.

Podle statistik bylo v rámci divokého odsunu vyhnáno 660 000 Němců, organizovaným odsunem od roku 1946 pak bylo vysídleno dalších 2 256 000 občanů německé národnosti. Po ukončení odsunových akcí, které na začátku 50. let doprovázely i dobrovolné odchody z politických důvodů, žilo v republice 165 117 Němců.⁷⁹

⁷⁹ RICHTER, K.: c. d., s. 188.

3 CHARAKTERISTIKA MORAVSKOTŘEBOVSKA

3.1 Obecná charakteristika Moravskotřebovska

Region Moravskotřebovsko, který čítá dohromady 40 měst a obcí, se nachází v severním cípu střední Moravy. Většina obcí v současné době spadá do Pardubického kraje. Do zrušení okresů byly tyto obce součástí okresu Svitavy. Centrem je, jak název napovídá, město Moravská Třebová.

Ráz krajiny vytváří hned několik hřbetů a sníženin, regionem prochází například Hřebečovský hřbet, Moravskotřebovská pahorkatina, Trnávecká vrchovina, Moravskotřebovská kotlina, Lanškrounská kotlina a Pacovská kotlina. Souhrnně by se tyto vyvýšeniny a sníženiny daly označit jako Českomoravské mezihoří, které je však v současné době nazýváno pahorkatiny Východočeské a Podorlické soustavy. Regionem protéká řeka Třebůvka.⁸⁰

Oblast Moravskotřebovska se rozkládá na území bývalého německého jazykového ostrova Hřebečsko (německy Schönhengst, Schönhengstland či Schönhengstgau). Hraničními oblastmi tohoto ostrova bylo okolí měst Mohelnice, Městečko Trnávka, Chornice, Březová nad Svitavou, Bystré u Poličky, Polička, Litomyšl, Česká Třebová, Ústí nad Orlicí, Lanškroun a Zábřeh na Moravě. Z polohy zmíněných obcí lze vyvodit, že hranice Hřebečska striktně nedodržovala hranici mezi Moravou a Čechami a že tedy zasahovala do oblastí obou historických zemí Koruny české.⁸¹ Tento jazykový ostrov v sobě zahrnoval celkem 10 soudních okresů – svitavský byl čistě německý, německou většinu vykazovaly okresy Moravská Třebová, Lanškroun, Mohelnice a Šilperk (v současné době nese město Šilperk název Štítý), německou menšinu pak vykazovaly soudní okresy Zábřeh, Ústí nad Orlicí, Jevíčko, Litomyšl a Polička.⁸²

Kolonizace ve 13. století přivedla na Hřebečsko německé obyvatelstvo v poměrně silném zastoupení. Vliv na německé osídlování moravské části měl olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka. V období husitských válek přicházelo na toto území také české

⁸⁰ HRÁDEK, M. *Geomorfologické a půdní poměry*. In *Moravskotřebovsko. Svitavsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 22 – 23.

⁸¹ SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945 – 1947*. Hradec Králové: Historický klub Praha, 1995. s. 9.

⁸² KOL. AUTORŮ: *Moravskotřebovsko 1991. Historický místopis*. Moravská Třebová: MORAVIA, 1991. s. 3.

obyvatelstvo. Mezi lidmi se tak rozšířila znalost obou jazyků, a to převážně ve městech. Na přelomu 17. a 18. století již měla značnou převahu němčina a koncem 19. století už byla oblast osídlena převážně Němci.⁸³

3.2 Obce na Moravskotřebovsku a jejich stručná charakteristika

3.2.1 Společná historie obcí

Většina obcí regionu v minulosti patřila k moravskotřebovskému panství, zbylé obce náležely k panství trnávckému. Společným rysem všech ale byla větší či menší přítomnost německého obyvatelstva (viz příloha č. 4). Není tedy divu, že až na 4 výjimky (vesnice Bohdalov, Pěčíkov, Petrůvka a Unerázka) byly obce v roce 1938 zařazeny do německého záboru. V rámci něj připadly pod správní okres (Landrat) Moravská Třebová v župě Sudety (Sudetengau). Po válce obce opět náležely pod správní okres Moravská Třebová, a tak byl obnoven předválečný stav. Jedinou, ale zato podstatnou změnou byl počet obyvatelstva v obcích.⁸⁴

3.2.2 Stručný popis historie obcí⁸⁵

Město **Moravská Třebová** se nachází v nadmořské výšce 350 m a leží východně pod Hřebečovským hřbetem, který dal celému německému jazykovému ostrovu název. V současnosti zde žije kolem 11 587 obyvatel. Svůj název dostalo díky řece Třebůvce, která městem od jihu protéká, přívlastkem se pak odlišuje od České Třebové.⁸⁶ Kolem roku 1260 město založil Boreš z Rýzmburka, na jeho žádost sem ve 13. století přicházeli němečtí kolonisté. Rýzmburkové ale nebyli jediným vládnoucím rodem na moravskotřebovském panství - během staletí se zde vystřídal Lucemburkové, páni z Lipé, z Kunštátu a Poděbrad, Kostkové z Postupic, páni z Boskovic, ze Žerotína a Lichtenštejnové.⁸⁷ K největšímu rozkvětu Moravské Třebové došlo za vlády pánů z Boskovic (město se stalo střediskem soudobé kultury) a Ladislava Veleny ze Žerotína

⁸³ SKŘIVÁNEK, M.: c. d., s. 9 – 10.

⁸⁴ SMUTNÁ, K. Moravskotřebovsko. In *Moravskotřebovsko. Svitavsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 535 – 718.

⁸⁵ Údaje o současném počtu obyvatel odpovídají poslednímu sčítání lidu, tedy údajům z roku 2001.

⁸⁶ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 535 – 536.

⁸⁷ *Moravská Třebová: Minulost, současnost a budoucnost*. Moravská Třebová: LETOROST, 1993. s. 4.

(význam spočíval nejen v oblasti kultury, ale také v oblasti hospodářství a politiky).⁸⁸ Město Moravská Třebová (německy Mährisch Trübau) bylo převážně německé, české obyvatelstvo zde bylo v menšině. V roce 1921 bylo z 6 686 občanů jen 353 obyvatel české národnosti a 243 obyvatel jiné, než německé a české národnosti.⁸⁹ Vzhledem k vysokému počtu obyvatel bylo v parlamentních volbách v roce 1929 voleno široké spektrum politických stran. Hlasy voličů získala německá sociálně demokratická strana, německá křesťansko sociální strana a německá národně socialistická strana. O šest let později, v roce 1935, největší podporu voličů zaznamenala Sudetoněmecká strana Konráda Henleina. Školství bylo v Moravské Třebové zastoupeno již od 15. století, do roku 1918 zde však prakticky neexistovala jediná česká škola. Spolkovou činnost ve městě zajišťovalo více než 85 spolků, během 30. let jejich počet vzrostl na 200. V tomto množství pak měly možnost prosadit se i české spolky, jako například Sokol, odbor Národní jednoty pro jihozápadní Moravu či místní skupina Svazu kovodělníků v ČSR.⁹⁰

Součástí Městečka Trnávky je dříve samostatná obec **Bohdalov**. Od Moravské Třebové je vzdálen 8,5 km, v současnosti čítá něco kolem 76 obyvatel. Název této malé, dříve české obce je pravděpodobně odvozen od osobního jména Bohoblud.⁹¹ Německý název obce byl Bodelsdorf, po roce 1939 pak Blosdorf.⁹² Údaje z roku 1921 uvádí, že v obci žilo 354 obyvatel, z nichž se 31 hlásilo k německé národnosti, v roce 1930 bylo z 336 obyvatel 331 české národnosti. Nejvíce hlasů ve volbách ve 20. a 30. letech získala agrární strana, silné voličské zázemí měla i strana lidová a sociálně demokratická strana. V obci bylo založeno velké množství spolků, například Spolek dobrovolných hasičů, Spolek sv. Terezie, Domovina, Otčina či místní odbor Národní jednoty pro jihozápadní Moravu.⁹³

3 km na jihozápad od Moravské Třebové leží obec **Boršov**, která je v současnosti její součástí, a žije zde přibližně 781 občanů. Dříve byla tato obec německá, po roce 1945 s českým obyvatelstvem. Název dostala podle Borše z Rýzmburka.⁹⁴ Německý název obce, která leží v nadmořské výšce 380 m, je Porstendorf.⁹⁵ Podle sčítání lidu zde v roce 1930 žilo 1 608 obyvatel převážně německé národnosti, k roku 1950 se jejich počet snížil

⁸⁸ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 540 – 541.

⁸⁹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960: Svazek V*. Ostrava: Profil, 1976. s. 244.

⁹⁰ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 556 – 557.

⁹¹ Tamtéž, s. 565.

⁹² BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 248.

⁹³ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 567 – 568.

⁹⁴ Tamtéž, s. 568.

⁹⁵ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 248.

na 806. V letech 1938 – 1945 zde působila ve správě německých orgánů trojtřídní německá škola, kterou v roce 1945 vystřídala trojtřídní obecná škola, kde se vyučovalo českým jazykem. V oblasti politiky zde měla silné zastoupení německá sociálně demokratická strana, německá křesťansko sociální strana, německá živnostenská strana a Svaz zemědělců, což byla německá agrární strana u nás. V roce 1935 téměř polovina občanů volila Sudetoněmeckou stranu. Občané se sdružovali do mnoha spolků, například Spolku dobrovolných hasičů, chovatelského spolku, spolku dělnického domu. Existovaly zde ale i čistě německé spolky – německý kulturní spolek, místní skupina Spolku severomoravských Němců, dělnický pěvecký spolek Fröhsinn.⁹⁶

Dříve malá, německá obec, která leží 7 km severovýchodně od Moravské Třebové, nese název **Borušov**. Také tato obec svůj název získala podle majitele panství Borše z Rýzmburka.⁹⁷ Německý název obce zní Pohres.⁹⁸ V současnosti zde žije asi 266 obyvatel, podle dřívějších údajů zde v roce 1930 žilo pouhých 142 obyvatel, kteří byli vesměs německé národnosti. I zde v roce 1935 zvítězila Sudetoněmecká strana, v předchozích letech se oblibě těšil Svaz zemědělců a německá křesťansko sociální lidová strana. Spolkovou činnost v obci není možné doložit.⁹⁹

V nadmořské výšce 420 m a vzdálenosti 13 km od Moravské Třebové leží obec **Březina**. V minulosti se jednalo o středně velkou, německou obec, jejíž název je slovanského původu a znamená místo, kde rostou břízy. Ve 13. století byla českou vsí, která byla rozšířena o německé kolonisty.¹⁰⁰ Německý název obce zní Briesen.¹⁰¹ V roce 1930 zde žilo 471 obyvatel především německé národnosti, v současnosti zde žije kolem 358 občanů. Ani v této obci neměly československé politické strany silné zastoupení, v roce 1929 získala nejvíce hlasů německá křesťansko sociální strana, v roce 1935 téměř polovinu hlasů všech voličů získala Sudetoněmecká strana. Mimo Spolku dobrovolných hasičů zde působila místní skupina Spolku severomoravských Němců, německý školský spolek či německý kulturní spolek.¹⁰²

Severovýchodně od Moravské Třebové a ve vzdálenosti asi 4,5 km od tohoto města leží obec s přibližně 219 obyvateli, která nese název **Dětřichov u Moravské Třebové**. Název

⁹⁶ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 571 – 572.

⁹⁷ Tamtéž, s. 573.

⁹⁸ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 249.

⁹⁹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 573 – 575.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 576 – 577.

¹⁰¹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 250.

¹⁰² SMUTNÁ, K.: c. d., s. 576 – 579.

sám napovídá, že je odvozen od jména Dětřich.¹⁰³ V němčině najdeme obec pod názvem Dittersdorf.¹⁰⁴ O tom, že se jednalo o obec, která byla dříve německá, vypovídá sčítání lidu – v roce 1930 zde žilo 451 obyvatel vesměs německé národnosti. Při dalším sčítání lidu v roce 1950 se počet obyvatel snížil na 304. V období druhé světové války zde byl zřízen porodní nacistický tábor pro nuceně nasazené ženy a vězenkyně. Nejúspěšnější stranou v roce 1929 byl Svaz zemědělců, v roce 1935 dala nadpoloviční většina svůj hlas Sudetoněmecké straně. Mimo zemědělského spolku občany Dětřichova sdružovala i místní skupina Spolku severomoravských Němců či místní skupina malorolníků a domkářů.¹⁰⁵

Obec **Dlouhá Loučka** se rozkládá 7 km na jihozápad od Moravské Třebové. V současnosti zde žije okolo 570 obyvatel, ale dříve šlo o velkou, německou obec. V roce 1854 zde žilo 1 981 lidí, v roce 1930 1 474 lidí. Po roce 1950 už obec čítá pouhých 720 obyvatel. Jako osada slovanského původu vznikla Dlouhá Loučka ještě před příchodem německých kolonistů. Přívlastek Dlouhá, který je pravděpodobně odvozen od délky vsi, se objevuje až na počátku 19. století.¹⁰⁶ Německý název obce zní Langenlutsch.¹⁰⁷ Už od konce 18. století v obci působila farní škola, která se později stala obecnou školou s německým vyučovacím jazykem. Od roku 1945 zde byla zřízena jednotřídní obecná škola, na které se vyučovalo česky. Sudetoněmecká strana v parlamentních volbách v roce 1935 sice získala 376 hlasů, ale z celkového počtu 824 voličů ji nezvolila většina, jak tomu bylo v jiných obcích. Velké oblibě se zde totiž už od voleb v roce 1929 těšila německá křesťansko sociální strana. Z místních spolků je třeba jmenovat křesťanský německý spolek mládeže, kulturní spolek, organizaci německých zemědělců či místní skupinu Spolku severomoravských Němců.¹⁰⁸

Přibližně 128 obyvatel čítá obec **Gruna**, která leží 6 km na východ od Moravské Třebové. V této malé, německé obci žilo po roce 1945 pouze české obyvatelstvo. Svůj název obec získala z německého slova Grun, které vychází z gruen, což znamená palouk, háj nebo rovina. Název má úzkou spojitost s původem obce, založili ji totiž „na zeleném drnu“ němečtí kolonisté ve 13. století. Není proto divu, že z počtu 390 obyvatel, který je udáván k roku 1930, byla převážná většina Němců.¹⁰⁹ Konkrétně 383 obyvatel

¹⁰³ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 580.

¹⁰⁴ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 250.

¹⁰⁵ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 583.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 584 – 586.

¹⁰⁷ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 251.

¹⁰⁸ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 587 - 588.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 588 – 590.

se přihlásilo k německé národnosti, pouhý jeden k české a zbylých šest obyvatel k národnostem jiným. Německý název pro obec Gruna zní Grünau.¹¹⁰ Na konci 30. let 19. století už v obci působila obecná škola, českou školou se stala v roce 1946. Ze spolků se zde těšil oblibě především německý školní spolek, německý kulturní spolek a místní skupina Spolku severomoravských Němců. Z velkého množství politických stran lidé nejvíce důvěřovali Svazu zemědělců a německé křesťansko sociální straně, v roce 1935 zde svého vítězství dosáhla Sudetoněmecká strana.¹¹¹

Od naleziště rudy, patrně stříbra, je odvozen název obce **Horní Rudná**. Od roku 1949 je vesnice součástí obce Rudná a v současné době zde žije přibližně 146 obyvatel. Nachází se v nadmořské výšce 540 m a leží 13 km na jihozápad od Moravské Třebové. I tato obec byla dříve německá, ale vznikla ještě před německou kolonizací.¹¹² Před svým sloučením s Rudnou zde žilo 287 obyvatel, z toho 279 německé národnosti, 7 obyvatel se hlásilo k národnosti české. Německý název obce zní Ober Rauden.¹¹³ Mimo Svazu zemědělců měla podporu ve volbách v roce 1929 také německá sociálně demokratická strana a německá křesťansko sociální strana. Ve volbách v roce 1935 získala nejvíce hlasů Sudetoněmecká strana Konráda Henleina. Také v této obci vyvíjely svoji činnost nejrůznější spolky, například Spolek dobrovolných hasičů, místní skupina Spolku severomoravských Němců, Hospodářský spolek nebo také německý kulturní spolek.¹¹⁴

Janůvky, ležící v nadmořské výšce 500 m, se rozkládají 11,5 km na jihozápad od Moravské Třebové. Název této dříve německé obce pochází z přidání množného čísla k názvu Januvka, který byl uveden už v 15. století. V současné době zde žije něco kolem 45 obyvatel.¹¹⁵ V roce 1921 a 1930 byly údaje o počtu obyvatel daleko vyšší. V roce 1921 zde žilo 426 obyvatel (z toho 420 bylo německé národnosti), v roce 1930 pak 341 obyvatel (z toho 332 bylo německé národnosti). Značný úbytek v počtu občanů byl zaznamenán k roku 1950, kdy se k pobytu v obci přihlásilo pouhých 145 občanů. Pokles obyvatel obec Janůvky (německy Johnsdorf) zaznamenala tedy především kvůli odsunu v roce 1945.¹¹⁶ V obci působila po dlouhý čas škola – založena byla roku 1880. V letech 1945 – 1960 (v tomto roce byla zrušena) se stala jednotřídní obecnou školou s českým vyučovacím

¹¹⁰ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 252.

¹¹¹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 591 – 592.

¹¹² Tamtéž, s. 592.

¹¹³ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 252.

¹¹⁴ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 594.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 595.

¹¹⁶ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 253.

jazykem. Ve volbách v roce 1929 největší úspěch v obci zaznamenala německá sociálně demokratická strana, v roce 1935 získala prvenství Sudetoněmecká strana. Spolková činnost se zde vyvíjela jen málo, mimo Spolku dobrovolných hasičů zde působila už jen místní skupina Spolku severomoravských Němců.¹¹⁷

Součástí obce Gruna je dříve samostatná obec **Karlín**, která leží 8 km na východ od Moravské Třebové, ale jejíž název úředně zanikl v roce 1960. Mezi občany se však toto označení udrželo. Tato velmi malá obec, která byla dříve německá, má v současné době kolem 31 obyvatel.¹¹⁸ V roce 1921 zde ale žilo 186 obyvatel, z toho jich bylo 180 německé národnosti, v roce 1930 ještě o 4 obyvatele více. Název Karlín se užívá až od roku 1918 - původní název obce zněl Šarlotka, německy Charlottendorf.¹¹⁹ I přes malý počet obyvatel zde byla v roce 1938 založena trojtřídní obecná škola, která byla ve správě německých orgánů. K jejímu zrušení a nahrazení obecnou školou českou došlo v roce 1945. Tato byla zrušena roku 1960. Nejúspěšnější politickou stranou byl v roce 1929 Svaz zemědělců, dále měla přízeň voličů i německá sociálně demokratická strana a německá křesťansko sociální strana. Také v této obci v roce 1935 zvítězila Sudetoněmecká strana. Spolkový život se v Karlíně příliš nepěstoval, dokladována je pouze činnost Spolku dobrovolných hasičů a místní skupiny Spolku severomoravských Němců.¹²⁰

10 km na severovýchod od Moravské Třebové leží obec **Koruna**, jejíž označení vzniklo odvozením od názvu kláštera, který zde dříve stával, a to kláštera Corona S. Mariae. Status obce získala v roce 1797 po rozparcelování třebařovského klášterního dvora.¹²¹ V německých pramenech ji musíme hledat pod názvem Mariakron. Obec byla německá, v roce 1921 zde žilo 200 obyvatel, z toho 198 německé národnosti a ani jeden občan národnosti české.¹²² Není proto divu, že z politických stran občané preferovali německou sociálně demokratickou stranu, Svaz zemědělců a německou národní stranu. V roce 1935 téměř polovina voličů dala svůj hlas Sudetoněmecké straně. Malý počet obyvatel neposkytoval možnost vzniku nových spolků, proto v Koruně kromě zemědělského spolku byl jen německý kulturní spolek a místní skupina Spolku severomoravských Němců.¹²³

¹¹⁷ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 297 – 298.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 598.

¹¹⁹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 253 – 254.

¹²⁰ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 599.

¹²¹ Tamtéž, s. 600.

¹²² BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 254.

¹²³ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 602.

Obec **Křenov**, ve které v současnosti žije kolem 429 obyvatel, leží 9,5 km na jihozápad od Moravské Třebové. Název této původně slovanské osady pochází ze slova Chřěn (křen), z čehož je možné odvodit, že obec vznikla před německou kolonizací.¹²⁴ Jedná se o původně německý městys, jehož německý název zní Krönau. V roce 1921 zde žilo 741 obyvatel, z toho 730 bylo německé národnosti.¹²⁵ Od roku 1848 v obci měla své pevné místo škola, od roku 1921 tady působila také zemědělská lidová škola a Ústřední Matice školská zde zřídila i českou menšinovou školu, která v roce 1938 byla nucena svoji činnost ukončit. Po válce bylo na činnost české školy znovu navázáno. Z politického spektra občané Křenova preferovali německou křesťansko sociální stranu a německou sociálně demokratickou stranu, ve volbách v roce 1935 dala nadpoloviční většina voličů svůj hlas Sudetoněmecké straně. Obyvatelé obce měli možnost sdružovat se v mnoha spolcích, například v mužském pěveckém spolku, včelařském spolku, německém kulturním spolku, chovatelském spolku, místní odbočce Svazu německých zemědělců či ve Stolní společnosti ženitbychtivých mládenců.¹²⁶

V nadmořské výšce 472 m a 4 km severozápadně od Moravské Třebové se rozkládá obec **Kunčina**, která má v současnosti kolem 838 obyvatel. Název dostala obec podle jména Kunka.¹²⁷ V roce 1930 v této obci, jejíž německý název zní Kunzendorf, žilo 1 330 obyvatel, z toho pouhých 44 bylo jiné než německé národnosti.¹²⁸ Trojtřídní německá škola zde byla už v roce 1887, v roce 1945 ji nahradila jednotřídní obecná škola s českým vyučovacím jazykem. Sympatie občanů si ve volbách v roce 1929 získala německá křesťansko sociální strana, za ní skončila německá sociálně demokratická strana, která měla o polovinu hlasů méně. Ve volbách v roce 1935 si německá křesťansko sociální strana udržela své postavení, Sudetoněmecká strana v těchto volbách skončila na třetím místě. Obyvatelé se mohli sdružovat například v zemědělském spolku, spolku křesťanské německé mládeže, místní skupině německého kulturního svazu, místní skupině Spolku severomoravských Němců, mužském pěveckém spolku či v německém školském spolku.¹²⁹

Součástí Městečka Trnávky je dříve samostatná obec **Lázy**, rozkládající se v nadmořské výšce 330 m a ležící 8,5 km na jihovýchod od Moravské Třebové. Obec s asi 157 obyvateli

¹²⁴ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 602 - 603.

¹²⁵ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 254 – 255.

¹²⁶ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 605.

¹²⁷ Tamtéž, s. 608.

¹²⁸ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 255.

¹²⁹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 611.

dočasně zanikla ve 2. polovině 15. století. I když v roce 1365 nesla jméno Lazany, po obnovení byl název změněn na Novou ves. Název Lázy se používá až od roku 1924.¹³⁰ Německý název Lohsen dal pravděpodobně vzniknout označení Lažany, které se používalo právě do roku 1924. Tato malá obec byla dříve česká, německé obyvatelstvo bylo v menšině. V roce 1930 se k německé národnosti přihlásilo 51 občanů z celkového počtu 334 obyvatel.¹³¹ V roce 1950 zde žilo 253 obyvatel. I když zde měli převahu obyvatelé české národnosti, tak jediným spolkem v obci byla místní skupina Spolku severomoravských Němců. Největší přízeň obyvatelstva si ve volbách v roce 1929 i v roce 1935 získala agrární strana, také Československá strana lidová stála voličům za to, aby jí dali ve volbách svůj hlas. Sudetoněmecká strana v roce 1935 získala pouhých 14 hlasů z celkového počtu 197. Jako v jedné z mála obcí se zde měly možnost prosadit vedle německých i československé politické strany.¹³²

Další obcí na Moravskotřebovsku jsou **Linhartice**. Tato obec s přibližně 611 obyvateli leží 2,5 km na východ od Moravské Třebové v nadmořské výšce 330 m. Původní název Reinerova ves vychází z německého slova Raynesdorf.¹³³ V němčině je obec známá pod názvem Ranigsdorf a v minulosti byla čistě německá. V roce 1921 zde žilo 748 obyvatel, z toho se 739 občanů hlásilo k německé národnosti, k národnosti české pak ani jeden.¹³⁴ Vzhledem k německé většině zde svoji podporu ve volbách v roce 1929 našel Svaz zemědělců, dále německá sociálně demokratická strana a německá národně socialistická strana. V roce 1935 s hlasy od téměř poloviny voličů skončila na prvním místě Sudetoněmecká strana, hned za ní se umístila německá sociálně demokratická strana. Působnost školy v obci je doložena k 30. létům 19. století. Mimo zemědělského spolku se lidé sdružovali ve Spolku dobrovolných hasičů, německém školském spolku, zemědělském kasinu či v místní skupině Spolku severomoravských Němců.¹³⁵

V současnosti má kolem 103 obyvatel obec **Malíkov**, která leží 4 km na jihovýchod od Moravské Třebové. Původ této vsi, která leží v nadmořské výšce 400 m, je český – byla založena ještě před příchodem kolonistů do této oblasti. Český název má původ ve slově malík.¹³⁶ Německý název této malé obce je Moligsdorf. V roce 1921 zde plně

¹³⁰ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 612 – 613.

¹³¹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 256.

¹³² SMUTNÁ, K.: c. d., s. 615.

¹³³ Tamtéž, s. 616.

¹³⁴ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 257.

¹³⁵ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 619

¹³⁶ Tamtéž, s. 620 – 621.

převládalo německé obyvatelstvo – z 211 obyvatel bylo 205 německé národnosti.¹³⁷ V roce 1945 se obec dočkala nového osídlení. V parlamentních volbách v roce 1929 získala podporu voličů německá křesťansko sociální strana, své zastoupení měl i Svaz zemědělců. Tato strana zvítězila i o šest let později, za ní jako druhá skončila Sudetoněmecká strana. Kulturu v Malíkově obstarával spolek dobrovolných hasičů a místní skupina Spolku severomoravských Němců. Škola s německým vyučovacím jazykem zde působila od roku 1870, v roce 1946 byla nahrazena jednotřídní českou obecnou školou.¹³⁸

Městečko Trnávka, které leží 7,5 km na jihovýchod od Moravské Třebové, existuje ve své současné podobě až od roku 1918. V tomto roce totiž došlo ke sloučení dvou menších obcí – Nové Trnávky a Staré Trnávky. Název Trnávka, který byl označením obce po sloučení obou vesnic, byl v roce 1929 změněn na Městečko Trnávka.¹³⁹ V německé literatuře tuto obec najdeme pod názvem Markt Türnau. Ve 30. letech 20. století byla obec česká, ovšem s německou menšinou. V roce 1930 se z 958 obyvatel přihlásilo 179 k německé národnosti.¹⁴⁰ Součástí Městečka Trnávky, které leží v nadmořské výšce 319 m, je několik menších obcí – Bezděčí u Trnávky, Bohdalov, Pacov, Pěčíkov, Přední Arnoštov, Stará Roveň, Ludvíkov, Mezihoří, Nová Roveň, Plechtinec, Unerázka, Lázy a Petrůvka. V historii obce sehrál důležitou roli hrad Cimburk, jehož zřícenina se dodnes majestátně tyčí nad městečkem. V průběhu 1. poloviny 20. století zde fungovalo několik škol - trojtřídní obecná škola, německá menšinová občanská škola, pokračovací živnostenská škola a od roku 1918 byla pro žáky otevřena měšťanská škola, jejímž vyučovacím jazykem byla čeština. Ve správě německých úřadů od roku 1938 působila jednotřídní obecná škola, jejíž zánik je datován k roku 1945. I po spojení obcí v jeden celek se zde udržela bohatá spolková činnost – své zastoupení měl hasičský spolek, Pěvecký spolek Cimburk, menšinový osvětový sbor, odborová organizace zemědělského a lesního dělnictva, TJ Sokol či místní odbor Národní jednoty. Politické názory se zde podařilo nejvíce prosadit agrární straně, která zvítězila ve volbách v roce 1929 i 1935. Československá strana lidová získala podporu nejen v obou výše zmiňovaných volbách, nýbrž i ve volbách v roce 1946. Významným rodákem obce je univerzitní profesor, filolog a československý ministr veřejných prací dr. Franz Spina (1868 – 1938). V současné době má Městečko Trnávka

¹³⁷ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 257.

¹³⁸ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 621 – 623.

¹³⁹ Tamtéž, s. 630.

¹⁴⁰ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 258.

kolem 900 obyvatel.¹⁴¹ Je nutné zmínit, že v letech 1942 – 1945 působil v Městečku Trnávce *tábor pro výcvik německé mládeže v zázemí s pěchotními zbraněmi a pancéřovou pěstí*.¹⁴²

9,5 km na severozápad od Moravské Třebové leží obec s přibližně 474 obyvateli, kterou je **Mladějov na Moravě**. Původně se jednalo o slovanskou osadu, která byla založena ještě před příchodem kolonistů. Osobní jméno Mladěj se stalo základem pro označení této obce.¹⁴³ V německém jazyce je obec nazývána Blosdorf. Obyvatelé české národnosti byli v této obci ve značné menšině, v roce 1921 se k české národnosti přihlásilo 29 lidí z 814 občanů.¹⁴⁴ Z politického hlediska zde měla silné voličské zázemí německá křesťansko sociální strana, dále Svaz zemědělců a německá národní strana. V roce 1935 přízeň voličů zůstala nakloněna německé křesťansko sociální straně, těsně za ní se umístila Sudetoněmecká strana. Z hlediska spolků se v Mladějově sdružovali lidé do hasičského spolku, místní skupiny Spolku severomoravských Němců, spolku lidového nebo zemědělského či do odbočky Německého kulturního svazu.¹⁴⁵

V roce 1976 se součástí obce Kunčina stala **Nová Ves**. Tato dříve samostatná obec je od Moravské Třebové vzdálena 6,5 km směrem na severozápad a čítá kolem 324 obyvatel.¹⁴⁶ Německý název zní Neudorf. V minulosti se jednalo o německou obec, která v roce 1921 měla 576 obyvatel, ale ani jeden z nich nebyl české národnosti.¹⁴⁷ Převahu zde tedy měly německé politické strany, největší důvěru voličů získala německá křesťansko sociální strana, a to ve volbách v roce 1929 i v roce 1935. Už od 30. let 19. století místní děti navštěvovaly tamní obecnou školu, která se v roce 1945 stala jednotřídní obecnou školou s českým vyučovacím jazykem. Spolková činnost byla rozvíjena málo, mimo spolku dobrovolných hasičů zde působil například i místní výbor pro vzdělání a lidovou kulturu a místní skupina Spolku severomoravských Němců.¹⁴⁸

Obec **Pacov** je součástí Městečka Trnávky od ledna 1976. Nachází se v nadmořské výšce 380 m a ve vzdálenosti 6,5 km na jih od Moravské Třebové. Název této obce českého původu lze odvodit od německého slova Batz.¹⁴⁹ V němčině je ale obec známá

¹⁴¹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 630 – 633.

¹⁴² Citováno z SMUTNÁ, K.: c. d., s. 632.

¹⁴³ Tamtéž, s. 634 – 635.

¹⁴⁴ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 259.

¹⁴⁵ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 637.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 639.

¹⁴⁷ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 260.

¹⁴⁸ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 642 – 643.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 643 – 645.

pod označením Putzendorf a i zde byla v roce 1921 převážná většina obyvatelstva německého původu – z 387 obyvatel bylo celých 380 německé národnosti.¹⁵⁰ Vítězství z roku 1929 se německé sociálně demokratické straně o šest let později nepodařilo uhájit. S hlasy od téměř poloviny voličů se na prvním místě umístila Sudetoněmecká strana. Škola v obci fungovala už od počátku 19. století, českou se stala až po roce 1945. Spolkovou činnost představoval především spolek dobrovolných hasičů a místní skupina Spolku severomoravských Němců.¹⁵¹

Také malá obec **Pěčíkov**, která byla i v minulosti česká, je od ledna 1976 součástí Městečka Trnávky. Od Moravské Třebové je vzdálena 9,5 km na severovýchod a žije v ní asi 103 obyvatel. Název má pravděpodobně původ ve slově pěkný.¹⁵² V německém jazyce se pro Pěčíkov (do roku 1918 nazývaného Pěčkov nebo Pečkov) vžil název Pitschendorf. V roce 1930 zde žili pouze 3 obyvatelé německé národnosti z celkového počtu 288 občanů.¹⁵³ Ve volbách se proto na nejvyšší příčky v této obci dostávaly především československé strany, z nichž největší podporu voličů měla strana agrární. Mimo místní skupiny Národní jednoty pro jihozápadní Moravu zde působil také spolek dobrovolných hasičů a spolek Domovina.¹⁵⁴

8,5 km na severovýchod od Moravské Třebové se rozkládá dříve samostatná obec, která nyní náleží pod správu Starého Města, a to **Petrušov**. Název sám nám napovídá, že základem pro jeho vznik bylo jméno Petr. V současnosti zde žije kolem 20 obyvatel, zbylé domy jsou určeny pro rekreaci.¹⁵⁵ Osadou Starého Města je od roku 1960, v německých historických pramenech nese tato v minulosti čistě německá obec název Petersdorf. V roce 1921 zde žilo 311 obyvatel, všichni byli německé národnosti.¹⁵⁶ Tito dali ve volbách v roce 1929 nejvíce hlasů německé křesťansko sociální straně, v roce 1935 voliči preferovali Sudetoněmeckou stranu. I v této obci působila škola, která byla po celou dobu svého trvání jednotřídní. Možnost sdružovat se dával občanům pěvecký spolek či spolek dobrovolných hasičů.¹⁵⁷

Také obec **Petrůvka** je součástí Městečka Trnávky. Od Moravské Třebové je vzdálena 8 km na jihovýchod a žije zde asi 48 obyvatel. Vesnice byla založena ještě před příchodem

¹⁵⁰ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 261.

¹⁵¹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 646 – 647.

¹⁵² Tamtéž, s. 647.

¹⁵³ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 261.

¹⁵⁴ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 650.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 651.

¹⁵⁶ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 262.

¹⁵⁷ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 653.

německých kolonistů.¹⁵⁸ Německé obyvatelstvo zde bylo v menšině – v roce 1921 ze 152 občanů bylo pouhých 21 německé národnosti. I německý název vypovídá o tom, že v obci tento národ neměl převahu – německý překlad slova Petrůvka zní Petruška.¹⁵⁹ Také výsledky voleb tomu nasvědčují. V roce 1929 největší podporu zaznamenala Československá strana lidová, v roce 1935 agrárníci. Spolkovou činnost zde rozvíjel pouze spolek dobrovolných hasičů. I když zde nebyla početní převaha občanů německé národnosti, byla v obci v letech 1938 – 1945 zřízena německá obecná škola.¹⁶⁰

V nadmořské výšce 510 m a ve vzdálenosti 10 km na jihozápad od Moravské Třebové se rozkládá obec **Pohledy**. Vesnice vznikla již před německou kolonizací a název je údajně odvozen od místa, na něž je pěkný pohled.¹⁶¹ Německý název zní Pohler. Tato obec byla dříve německá, v roce 1921 zde žilo 431 občanů německé národnosti z celkového počtu 448 obyvatel.¹⁶² Od roku 1870 byla žákům zpřístupněna německá obecná škola, která byla v roce 1945 nahrazena obecnou školou českou. Volby v roce 1929 v obci vyhrála německá křesťansko sociální strana, v roce 1935 pak Sudetoněmecká strana. Spolková činnost neměla silné zastoupení, mimo spolku dobrovolných hasičů zde existovala místní skupina Spolku severomoravských Němců a zemědělský spolek.¹⁶³

Prklišov leží 7,5 km na severovýchod od Moravské Třebové, čítá kolem 542 obyvatel a je součástí obce Borušov. I když vesnice vznikla ještě před příchodem německých kolonistů, po celou dobu její existence zde byla silná početní převaha občanů německé národnosti.¹⁶⁴ Prameny uvádějí, že v roce 1921 i 1930 v obci Prklišov (německy Pierkelsdorf) žili občané pouze německé národnosti.¹⁶⁵ Podporu těchto obyvatel získala ve volbách v roce 1929 německá křesťansko sociální strana a Svaz zemědělců, v roce 1935 se na prvním místě umístila Sudetoněmecká strana. Občané se sdružovali ve spolku dobrovolných hasičů a místní skupině Spolku severomoravských Němců.¹⁶⁶

V údolí potoka Pacovky leží dříve samostatná obec **Přední Arnoštov**, která je v současnosti součástí Městečka Trnávky. Žije zde kolem 60 obyvatel. Přívlastkem v názvu se obec liší od Zadního Arnoštova. Na vzniku vsi měli značný podíl němečtí

¹⁵⁸ SMUTKÁ, K.: c. d., s. 654.

¹⁵⁹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 262 – 263.

¹⁶⁰ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 656.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 657.

¹⁶² BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 263.

¹⁶³ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 659.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 660 – 661.

¹⁶⁵ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 264.

¹⁶⁶ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 662.

kolonisté, kteří ji ve 13. století založili.¹⁶⁷ I v důsledku toho byla obec po celou dobu německá, její název zněl Vorder Ehrendorf. Údaje z roku 1921 uvádí, že zde žilo 268 občanů německé národnosti z celkového počtu 272 obyvatel.¹⁶⁸ Místní škola zde fungovala od roku 1848, v roce 1924 se stala dvoutřídní. Také v této obci měla podporu především německá křesťansko sociální strana a Svaz zemědělců, v roce 1935 většina voličů dala svůj hlas Sudetoněmecké straně. Ani spolková činnost se od ostatních obcí příliš nelišila, zastoupení zde měl spolek dobrovolných hasičů a místní skupina Spolku severomoravských Němců. V obci se nachází pomník, který je vystaven na počest 7 padlým parašutistům.¹⁶⁹

5 km na sever od Moravské Třebové leží obec **Radišov**, která je součástí Starého Města. Název této vsi, která vznikla už před příchodem kolonistů, je odvozen od jména Radiš. V současnosti zde žije kolem 138 obyvatel.¹⁷⁰ Do odsunu obyvatel byla obec čistě německá, nesla název Rehendorf. V roce 1921 zde žilo 307 občanů, z toho 303 německé národnosti.¹⁷¹ Podporu občanů ve volbách v roce 1921 získal Svaz zemědělců, v roce 1935 s nadpoloviční většinou hlasů zvítězila Sudetoněmecká strana. Spolková činnost v obci byla minimální, kromě místní skupiny Spolku severomoravských Němců zde působil ještě pěvecký spolek. Záznamy o škole uvádí, že byla jednotřídní.¹⁷²

Radkov je obcí se 150 obyvateli, která leží v nadmořské výšce 320 m a od Moravské Třebové je vzdálena 6 km na jihovýchod. Ves byla založena již před začátkem kolonizace oblasti Němci.¹⁷³ Radkov (německy Rattendorf) byl dříve malá, německá obec s českou menšinou. V roce 1921 zde žilo 303 obyvatel, z toho pouze 12 bylo české národnosti.¹⁷⁴ Škola byla občanům k dispozici od roku 1848. Podporu lidu ve volbách v roce 1929 i v roce 1935 získala německá křesťansko sociální strana. Kulturní spolek, spolek maloročníků a domkářů, zemědělský spolek a místní skupina Spolku severomoravských Němců poskytovaly občanům možnost se ve volném čase sdružovat.¹⁷⁵

V nadmořské výšce 330 m leží obec **Rozstání**, která je od Moravské Třebové vzdálena 4,5 km na jihovýchod. V této vesnici, která byla založena ještě před příchodem kolonistů

¹⁶⁷ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 663.

¹⁶⁸ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 264.

¹⁶⁹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 666.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 667.

¹⁷¹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 265.

¹⁷² SMUTNÁ, K.: c. d., s. 670.

¹⁷³ Tamtéž, s. 670 – 671.

¹⁷⁴ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 265.

¹⁷⁵ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 674.

do oblasti, žije v současné době kolem 227 obyvatel.¹⁷⁶ V minulosti byla většina obyvatel německé národnosti, česká menšina ve sčítání lidu v roce 1930 vykazovala 24 občanů z celkového počtu 458 obyvatel. Německý název této obce zní Rostitz.¹⁷⁷ Spolkový život v obci zajišťoval především spolek dobrovolných hasičů, místní skupina Spolku severomoravských Němců, spolky kulturní a chovatelský. V parlamentních volbách v roce 1929 získala většinu hlasů německá křesťansko sociální strana a Svaz zemědělců, o šest let později se vítěznou stranou stala Sudetoněmecká strana, která porazila německou křesťansko sociální stranu o celých 53 hlasů. V roce 1927 byla v obci založena česká menšinová škola, avšak přítomnost obecné školy v obci je možné doložit k roku 1848.

Rychnov na Moravě, který je od Moravské Třebové vzdálen 8 km na severozápad, se nachází v nadmořské výšce 357 m. V současnosti zde žije kolem 623 obyvatel.¹⁷⁸ Německy se Rychnov nazývá Reichenau. V minulosti se jednalo o německou obec, v roce 1921 zde žil pouze jeden občan české národnosti, celkový počet byl 1 446 obyvatel.¹⁷⁹ Přítomnost školy v obci je doložena k roku 1848. K obecné škole v roce 1921 přibyla i škola měšťanská. V roce 1945 byly namísto německých škol zřízeny školy české. Také v Rychnově v roce 1929 získala nejvíce hlasů německá křesťansko sociální strana a na druhém místě se umístil Svaz zemědělců, v roce 1935 více než polovina voličů dala svůj hlas Sudetoněmecké straně. Ve volném čase se lidé scházeli v mužském pěveckém spolku, kulturním spolku, chovatelském spolku, působil zde i spolek kostelní, včelařský, živnostenský a lidový. I zde měla své místo místní skupina Spolku severomoravských Němců.¹⁸⁰

Ve vzdálenosti 4 km na sever od Moravské Třebové se rozkládá **Staré Město**, jehož nadmořská výška činí 398 m. V současné době zde žije 820 obyvatel. V regionu Moravskotřebovsko je nejstarší doloženou osadou, nově příchozí kolonisté původní název přejali.¹⁸¹ Německý název Starého Města zní Altstadt. K roku 1930 v této dříve německé obci žilo jen 14 občanů české národnosti, jako celkový počet obyvatel bylo udáno číslo 1 077.¹⁸² I v této obci škola působila již od roku 1848. Spolkový život obstarával spolek venkovské mládeže, živnostenský, kulturní, chovatelský a zemědělský spolek, nechyběla

¹⁷⁶ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 674 - 675.

¹⁷⁷ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 266.

¹⁷⁸ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 678.

¹⁷⁹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 267.

¹⁸⁰ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 681.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 682 – 683.

¹⁸² BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 267 – 268.

zde ani místní skupina Spolku severomoravských Němců. V parlamentních volbách v roce 1929 zde zvítězila německá sociální demokracie, ve volbách v roce 1935 získala 340 hlasů z 596 možných Sudetoněmecká strana.¹⁸³

Místní částí Moravské Třebové je dříve samostatná obec **Sušice**, která je od města vzdálena 2 km na severovýchod. Tato obec slovanského původu vznikla ještě před příchodem německých kolonistů. V současné době zde žije okolo 731 obyvatel.¹⁸⁴ Německý název Tschuschitz byl roku 1939 změněn na Suschitz. V minulosti byla obec německá, v roce 1921 zde žilo 473 obyvatel, z toho 468 občanů bylo německé národnosti.¹⁸⁵ V obci od roku 1904 působila místní skupina Spolku severomoravských Němců, později byl založen hasičský spolek, pěvecký spolek či chovatelský spolek. Záznamy o místní škole pochází už z 30. let 19. století. V parlamentních volbách v roce 1929 zvítězila v obci německá sociální demokracie, ve volbách v roce 1935 se pak umístila na druhém místě. 143 hlasů z 311 možných znamenalo vítězství pro Sudetoněmeckou stranu.

9 km na severovýchod od Moravské Třebové leží dříve samostatná obec **Svojanov**, která je v současnosti součástí obce Borušov. Počet obyvatel se nyní pohybuje kolem čísla 224.¹⁸⁶ V minulosti se jednalo o německou obec, jejíž německý název zní Wojes. Sčítání lidu z roku 1930 ukazuje, že ze 101 obyvatel zde žil pouze jeden občan české národnosti.¹⁸⁷ V rámci sdružování zde vykazoval činnost pouze spolek venkovské mládeže a zemědělský spolek. V parlamentních volbách v roce 1929 získal nejvíce hlasů Svaz zemědělců, o šest let později zvítězila Sudetoněmecká strana – z 54 voličů jí dalo hlas celých 47 lidí.¹⁸⁸

Součástí obce Březiny je malá a dříve samostatná obec **Šnekov**, která leží 11 km na jih od Moravské Třebové. K poslednímu sčítání lidu zde žilo 29 obyvatel. Vznik obce je spjat s příchodem německých kolonistů do oblasti, název obce byl tedy původně německý.¹⁸⁹ Německé Schneckendorf znamená Šnekova ves. O tom, že ves byla od svého založení osídlena Němci, vypovídají i údaje ze sčítání lidu z roku 1921. Z 227 obyvatel zde žilo 193

¹⁸³ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 686 – 687.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 688.

¹⁸⁵ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 268.

¹⁸⁶ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 691.

¹⁸⁷ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 269.

¹⁸⁸ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 694.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 695.

těch, kteří se přihlásili k německé národnosti.¹⁹⁰ Velikost obce neposkytovala mnoho možností pro spolkovou činnost, doložena je pouze existence spolku domkářů a malorolníků a zemědělského spolku. V parlamentních volbách v roce 1929 získala největší podporu voličů německá národní strana, v roce 1935 více než polovinu hlasů všech voličů získala Sudetoněmecká strana.¹⁹¹

Městys **Třebařov** se rozkládá v nadmořské výšce 360 m a ve vzdálenosti 8,5 km na severovýchod od Moravské Třebové. V současnosti v této obci žije kolem 1 000 obyvatel.¹⁹² Třebařov (německy Triebendorf) vznikl v roce 1884 sloučením dvou samostatných obcí, a to Velkého Třebářova a Malého Třebářova. Obě obce byly dříve čistě německé, a tak daly podobu i nově vzniklé obci, která se v roce 1910 stala městysem. V roce 1921 zde žilo 1 898 obyvatel, z toho 1 878 občanů bylo německé národnosti.¹⁹³ Činnost místních spolků je doložitelná už k roku 1885, kdy byl založen školský spolek. V následujících letech byly postupně zakládány spolky další, například místní skupina Spolku severomoravských Němců, spolek německé mládeže Jednota, katolický lidový spolek, zemědělský spolek a další. Školní činnost byla realizována ve dvou obecných školách, působila zde i Zemědělská lidová škola a měšťanská škola. V roce 1938 byly v obci zřízeny pod správou německých orgánů ještě trojtřídní obecná škola a měšťanská škola. Podporu více než třetiny voličů zaznamenala v parlamentních volbách v roce 1929 německá křesťansko sociální strana, což jí zajistilo prvenství. V roce 1935 strana svůj úspěch nezopakovala, více než polovinu hlasů voličů získala Sudetoněmecká strana.¹⁹⁴

Jednou z místních částí Moravské Třebové je i dříve samostatná obec **Udánky**, která je od města vzdálena 1,5 km na severozápad. V současnosti čítá něco kolem 358 obyvatel.¹⁹⁵ Tato dříve čistě německá obec se stala místní částí Moravské Třebové v roce 1960. Při sčítání lidu v roce 1921 v obci Udánky (německy Undangs) žilo 466 obyvatel, z toho 464 obyvatel bylo německé národnosti.¹⁹⁶ Mimo hasičského a lidového spolku v obci působila i místní skupina Spolku severomoravských Němců a zemědělský spolek. Záznamy o místní škole pocházejí už z 30. let 19. století. Největší podporu voličů

¹⁹⁰ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 270.

¹⁹¹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 698.

¹⁹² Tamtéž, s. 702.

¹⁹³ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 270 – 271.

¹⁹⁴ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 704 – 705.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 706.

¹⁹⁶ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 272.

v parlamentních volbách v roce 1929 zaznamenala německá sociální demokracie, v roce 1935 se vítěznou stranou stala Sudetoněmecká strana.¹⁹⁷

9,5 km na jihovýchod od Moravské Třebové se rozkládá obec **Unerázka**, která je v současnosti částí obce Bezděčín u Trnávky. V současné době se její počet obyvatel pohybuje kolem čísla 57.¹⁹⁸ V minulosti byla obec Unerázka (německy Unrutz) čistě česká, při sčítání lidu v roce 1921 se z 89 obyvatel obce všichni přihlásili k české národnosti.¹⁹⁹ Mimo jiné i tato okolnost způsobila, že v parlamentních volbách v roce 1929 i 1935 dali všichni voliči svůj hlas agrární straně. Dalším z důvodů bylo také to, že místní rodák František Wenzl byl představitelem moravského agrárního hnutí. Spolkovou činnost v obci zaštiťovala pouze Domovina.²⁰⁰

Samostatnou obcí, která leží ve vzdálenosti 4 km na jihozápad od Moravské Třebové, je **Útěchov**. Jako osada slovanského původu byl Útěchov založen ještě před příchodem německých kolonistů. V současné době zde žije kolem 201 obyvatel.²⁰¹ V minulosti se dá hovořit o Útěchově (německy Uttigsdorf) jako o čistě německé obci. V roce 1930 zde žilo 427 obyvatel, z toho ani jeden občan české národnosti.²⁰² Působení obecné školy můžeme vysledovat už v roce 1876. Parlamentní volby v obci v roce 1929 vynesly prvenství německé sociální demokracii, která zvítězila i o šest let později, Sudetoněmecká strana se umístila v těchto volbách na druhém místě. Spolkový život v obci představoval především spolek hasičů, maloročníků a domkářů, zemědělský spolek a místní skupina Spolku severomoravských Němců.

Osadou obce Gruna je dříve samostatná obec **Žipotín**, která leží ve vzdálenosti 7,5 km na východ od Moravské Třebové. Poslední údaj o počtu obyvatel uvádí, že zde žije pouze jeden stálý obyvatel.²⁰³ Žipotín (německy Seibeldorf) byl v minulosti německou obcí. V roce 1921 zde žilo 76 obyvatel, všichni se přihlásili k německé národnosti.²⁰⁴ Spolkový život ani působení školy v obci není nijak doloženo, parlamentní volby v roce 1929 zde skončily vítězstvím pro Svaz zemědělců. O šest let později získala 29 hlasů od 46 voličů Sudetoněmecká strana.²⁰⁵

¹⁹⁷ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 709.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 710.

¹⁹⁹ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 272.

²⁰⁰ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 712 – 713.

²⁰¹ Tamtéž, 713 – 714.

²⁰² BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 273.

²⁰³ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 716.

²⁰⁴ BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M.: c. d., s. 273.

²⁰⁵ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 718.

4 ČEŠI A NĚMCI NA MORAVSKOTŘEBOVSKU

4.1 Česko-německé vztahy na Moravskotřebovsku

Česko-německé vztahy na Moravskotřebovsku se vyhrtily po vyhlášení samostatnosti Československé republiky. Německé obyvatelstvo odmítalo stát se součástí nového státu a podle principu sebeurčení národů se vylovalo pro utvoření státu Deutsch-Österreich, jehož součástí by se stalo jako tzv. Sudetenland. Své zájmy prosazovalo v rámci nově vytvořené Německé krajské rady pro Hřebečsko, která byla ustanovena v Moravské Třebové 10. listopadu 1918. Československé vojsko, které obsadilo Moravskou Třebovou 14. listopadu 1918, do vývoje situace prozatím aktivně nezasahovalo. Mezníkem se stal 29. listopad 1918, kdy při demonstraci na moravskotřebovském náměstí došlo k jeho střetu s německým obyvatelstvem. Při střelbě toho dne zemřela na místě patnáctiletá dívka, na její následky o několik dní později zemřel ještě čtrnáctiletý chlapec a tři ženy. K pomyslnému uklidnění situace došlo 19. prosince 1918, kdy vláda Sudetenland předala správu vládě československé.²⁰⁶

Nová vlna demonstrací a stávek propukla v březnu 1919, a to v souvislosti s volbami do vídeňského Národního shromáždění, na kterých byla občanům zakázána účast. Protičeské aktivity se stupňovaly také v souvislosti s blížícími se volbami do obecního zastupitelstva v červnu 1919. Výsledky voleb odrážely národnostní složení obyvatelstva, nejsilnější německou stranou se stala německá sociální demokracie. 27. říjen 1919, tedy předvečer prvního výročí vzniku samostatného Československa, se v Moravské Třebové nesl v duchu protestu proti československé politice, která prý utlačuje menšiny na svém území. Výsledkem shromáždění, které se konalo jako schůze o postavení německého dělnictva v tělocvičně měšťanské chlapecké školy a kterého se zúčastnilo 500 účastníků, bylo přijetí rezoluce za vypsání voleb a zlepšení zásobování.

Ani období 20. let nepřineslo úplné smíření. Formou protistátních letáků byla na území Moravskotřebovska prováděna silná německá politická agitace, do oběhu byly dány falešné bankovky. Počátkem 20. let totiž začal stoupat vliv Německé nacionálně socialistické strany dělnické (DNSAP), která měla vazbu na nacistické Německo. U jejího

²⁰⁶ SKŘIVÁNEK, M.: c. d., s. 10 – 12.

zrodu stál rodák z Třebova Hans Knirsch, který byl poté spolu s dalšími extrémními nacionalisty zvolen do jejího čela.²⁰⁷

Částečné uvolnění vztahů a navázání kontaktů mezi Čechy a Němci s sebou přinesla až potřeba ekonomické a hospodářské spolupráce. Ne všichni zdejší obyvatelé se totiž nechali strhnout myšlenkami německých negativistických stran. Vliv na tuto spolupráci měla i činnost německých stran aktivistických, především vstup Franze Spiny, rodáka z Městečka Trnávky, univerzitního profesora bohemistiky a představitele Svazu zemědělců, do Švehlovy vlády v roce 1926. Světová hospodářská krize však do nově utvářených česko-německých vztahů zasáhla a situaci opět zhoršila. I když krize postihla příslušníky obou národů a československá vláda se snažila vyjít oběma národům stejně vstříc, Němci situaci přesto vnímali jako důsledek utlačování ze strany československé politiky.²⁰⁸

Dopadu hospodářské situace využily německé strany, které měly materiální i morální podporu v nacistickém Německu, především pak již zmiňovaná DNSAP, která ve 30. letech zaznamenala vysoký nárůst počtu nových členů. V únoru 1934 byla v Moravské Třebové vytvořena místní skupina Sudetoněmecké vlastenecké fronty (SHF). K tomuto Henleinovu hnutí v dubnu 1935 přešel i německý agrárník dr. Hodina.²⁰⁹ Tento rodák z Městečka Trnávky ještě před rokem 1933 odmítal politiku DNSAP, prosazoval sjednocení německých zemědělců a vyzýval ke snášenlivosti mezi jednotlivými národnostmi.²¹⁰

Na výsledky voleb v roce 1935 měla vliv také Henleinova volební kampaň, v rámci které navštívil i Moravskou Třebovou, a to 1. května. Dvou volebních schůzí, které se ten den konaly za jeho přítomnosti, se celkem zúčastnilo na 4 000 občanů. Vítězství pro SdP znamenalo 44 mandáty v poslanecké sněmovně, přeběhlý Franz Hodina tak získal parlamentní křeslo. I když počet nových členů SdP stále rostl, nebylo to dáno jen výsledkem agitace. Důležitou roli v náboru do strany sehrál i nátlak a zastrašování.²¹¹

Po volebním neúspěchu se německé aktivistické strany snažily o udržení své pozice, německá sociální demokracie dokonce projevila ochotu spolupracovat i s českými sociálními demokraty. Demokratické síly bojovaly v tomto období nejen za obranu

²⁰⁷ GRUNTOVÁ, J., VAŠEK, F. *Období let 1918 – 1945*. In *Moravskotřebovsko. Svitavsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 187 - 193.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 194 – 197.

²⁰⁹ SKŘIVÁNEK, M.: c. d., s. 14 – 15.

²¹⁰ GRUNTOVÁ, J., VAŠEK, F.: c. d., s. 198.

²¹¹ Tamtéž, s. 203 – 205.

republiky, ale také se snažily vyhovět sociálním a hospodářským požadavkům obyvatelstva, které bylo stále postiženo hospodářskou krizí. SdP totiž i přes všechny sliby nedokázala zlepšit sociální postavení dělníků a projevy nespokojenosti se začaly objevovat i uvnitř strany samotné. Snahy o založení nové strany byly krutě potlačeny jejími vedoucími představiteli. Posílením pro českou menšinu bylo zřízení vojenského gymnázia v Moravské Třebové, z jehož žáků měli němečtí obyvatelé respekt.²¹²

Připojení Rakouska k Říši v březnu 1938 přivítali nacionálně orientovaní Němci s radostí a už jen čekali na okamžik, kdy Hitler připojí i jimi obývanou oblast. Posilou pro SdP bylo také její sloučení s německými křesťanskými socialisty a německým Svazem zemědělců. Mnozí členové těchto nově přidružených stran však s připojením k SdP nesouhlasili. 1. května 1938 se tábora lidu v Moravské Třebové, který SdP pořádala, zúčastnilo už asi 10 000 osob. V obecních volbách na přelomu měsíce května a června 1938 zvítězila tato strana ve většině obcí. Podle údajů z tohoto období byla více než polovina dospělých občanů členem SdP, mnoho z nich se podílelo na zpravodajské činnosti pro nacistické Německo. 12. září 1938, po projevu Hitlera na sjezdu NSDAP v Norimberku, se v Moravské Třebové začali shromažďovat nacisté, při konfrontaci s československými vojáky naštěstí ke krveprolití nedošlo.

Mnichovská dohoda s sebou ze strany Československa přinesla evakuaci úřadů a škol, do vnitrozemí odešla i většina českých rodin. Německé obyvatelstvo na druhou stranu radostně vítalo německou armádu, která se na území Moravské Třebové objevila 10. října 1938. Oslavy příchodu této armády se nekonalý pouze mezi lidovými vrstvami, 11. října byly slouženy v moravskotřebovských kostelích i děkovné bohoslužby. Mezi Němci se ale našla i skupina těch, kteří příjezd německé armády sledovali s obavami.²¹³

České obyvatelstvo bylo nyní vystaveno teroru ze strany Němců, kteří přepadali jejich byty a rozkrádali majetek, to vše pod záštitou práva silnějšího. Ihned po začlenění zabraného území do vládního obvodu Opava v rámci Sudetské župy vstoupila v platnost německá měna. V obcích bylo od 20. listopadu zavedeno německé obecní zřízení (v jejich čele stál přímo jmenovaný starosta) a hlavně zde zavládl vůdcovský princip. Obce byly přejmenovány, z ulic musely být odstraněny všechny symboly, nápisy a pomníky připomínající Československo. Německá policie, která byla do regionu dosazena, začala ihned se zatýkáním a s domovními prohlídkami u osob, které měla na seznamu. Na území

²¹² GRUNTOVÁ, J., VAŠEK, F.: c. d., s. 208 – 210.

²¹³ SKŘIVÁNEK, M.: c. d., s. 18 – 21.

regionu tedy začal prakticky ihned působit nacistický bezpečnostní aparát – pořádková policie, dopravní policie, ochranná i požární policie. V Moravské Třebové bylo ustanoveno okresní velitelství německého četnictva, byl tu zřízen i pracovní úřad. Nezaměstnanost byla řešena pracovní povinnostmi a tzv. pracovními knížkami, později byli nezaměstnaní posíláni na nucené práce do Německa. I na území Moravskotřebovska probíhala konfiskace židovského majetku, především textilních závodů.

Postupem času měli nacisté pod kontrolou veškerý společenský a kulturní život – ovládli školství, kulturu, zájmovou činnost i činnost spolkovou. České spolky byly zrušeny, došlo k uzavření knihoven, zanikly české mateřské školy i české školy měšťanské. V kinech se promítaly jen německé filmy, nebyly k dostání české noviny. Pod přísným dohledem byla i církevní kázání v kostelích. Výuka ve školách probíhala v duchu fašistické ideologie, rasismu, nacionalismu a poslušnosti.

Na území regionu bylo zřízeno několik pracovních táborů, kde byli soustředěni nuceně nasazení a váleční zajatci. Tyto pracovní tábory se nacházely v obcích Třebořov, Městečko Trnávka, Dětrichov a Rozstání a byly vybudovány pro české, německé a francouzské dělníky, kteří se podíleli na výstavbě dálnice Vratislav – Vídeň, která měla procházet Moravskotřebovskem. V roce 1942 se tábor v Rozstání začal používat ke zcela jiným účelům – k léčení nemocných dělníků a k porodům nuceně nasazených žen. V polovině roku 1943 se porodní tábor přesunul do objektu tábora v Dětrichově, tábor v Rozstání zůstal určen k léčení nemocných a k soustředění starších lidí.²¹⁴ V Moravské Třebové působil důstojnický zajatecký tábor. K tomuto účelu byl používán areál bývalého vojenského gymnázia, který v prvních letech okupace sloužil složkám německé branné moci, především pak jednotkám protiletadlového dělostřelectva a pancéřovému oddílu. V roce 1941 se stal táborem pro 1 362 zajatců, a to francouzských důstojníků. K 1. lednu 1943 zde žilo 2 095 Francouzů a 93 Jugoslávců. V prosinci 1943 se tábor stal útočištěm pro 2 500 britských důstojníků a 100 příslušníků mužstva pro pomocné práce.²¹⁵

Život na Moravskotřebovsku byl tedy plně podřízen ideologii a politice nacistické Říše. I když se údaje o počtu padlých, raněných či zajatých nevyhýbaly sluchu tamních Němců, přesto se většina z nich až do posledních dnů války aktivně podílela na likvidaci protihitlerovského odboje a na podpoře režimu.²¹⁶

²¹⁴ GRUNTOVÁ, J., VAŠEK, F.: c. d., s. 220 - 233.

²¹⁵ ČERMÁK, J. *Nástin historického vývoje objektu barákového tábora v Moravské Třebové v letech 1914 – 1995*. Moravská Třebová: Vojenské gymnázium Jana Žižky z Trocnova, 1995. s. 14 – 15.

²¹⁶ SKŘIVÁNEK, M.: c. d., s. 22.

Cílem nacistů bylo vytvořit souvislý pás země obývaný pouze Němci, přičemž české obyvatelstvo by bylo tímto pásem rozděleno na dvě nesouvislá seskupení. Prostředkem k vytvoření tohoto pásu byla systematická kolonizace sudetského území německým obyvatelstvem z východu. Rozptýlení českého obyvatelstva, nesouvislé osídlení a odchod státních zaměstnanců do vnitrozemí nedaly vzniknout širší organizované odbojové základně. Odpůrci nacismu a také antifašisté buď emigrovali, a nebo byli pozatýkáni. Přesto se podařilo v Moravské Třebové založit ilegální organizaci Černý lev, která ale do roku 1945 nevyvíjela žádnou činnost, a také odbojovou skupinu Panslavisté, kterou založil Alois Bombera z Městečka Trnávky. Tato skupina aktivně pracovala v letech 1941 – 1942, tedy do zatčení Bombery a dalších devíti představitelů skupiny. Na přelomu let 1942 – 1943 vznikla okrsková organizace „Národní sdružení československých vlastenců na severní Moravě“ taktéž v Moravské Třebové. Činnost této skupiny byla ukončena v dubnu 1944, kdy byl Adolf Cihlár, který stál v jejím čele, umučen gestapem a ostatní její členové zatčeni. Němečtí obyvatelé projevíli svůj nesouhlas s nacismem jen ojediněle, většina Němců zastávala pasivní postoj kudálostem, či dokonce aktivně podporovala režim. Svoji činnost začaly na Moravskotřebovsku od léta 1944 vyvíjet i partyzánské oddíly.²¹⁷

Až do posledních chvil 2. světové války německé obyvatelstvo věřilo ve vítězství nacistů. Od 7. května 1945 ale mohli obyvatelé regionu vidět ustupující jednotky nacistické armády. Tito vojáci si svůj průchod prosazovali mnohdy i terorem, drancováním a popravami českých vlastenců. Obce regionu osvobodila vojska Rudé armády ve dnech 8. – 10. května 1945. První osvobozenou obcí regionu byl Dětrichov u Moravské Třebové, kam vojska vstoupila 8. května v 8.30 hodin. V těchto květnových dnech umírali nejen Němci, vojáci osvobozené armády a partyzáni, ale také mnozí místní obyvatelé, a to často nešťastnou náhodou. Mezi oběti války z řad obyvatel Moravskotřebovska je třeba počítat mimo vojáků, kteří padli na frontách, také oběti nacistických věznic, koncentračních táborů, nucených prací i samotného osvobozování.²¹⁸

4.2 Poválečný vývoj na Moravskotřebovsku

Po osvobození převzal ve většině obcí moc revoluční národní výbor (RNV). Do čela RNV v Moravské Třebové byl zvolen partyzánský kapitán Jaroslav Pavliš, který ovládal

²¹⁷ GRUNTOVÁ, J., VAŠEK, F.: c. d., s. 235 – 238.

²¹⁸ Tamtéž, s. 242 – 244.

nejen toto město, ale i část jeho okolí. Ve své funkci ale nezůstal příliš dlouho, už v červnu 1945 byl zatčen a obviněn ze spolupráce s gestapem a z nadřezování Němcům. Mimo jednotek RNV působily v Moravské Třebové také skupiny partyzánů. Partyzáni nedodržovali opatření RNV - zatýkali německé funkcionáře, zabavovali německý majetek ve svůj vlastní prospěch a prováděli domovní prohlídky. Většina místního německého obyvatelstva byla soustředěna do jedné městské čtvrti a majetek, který po Němcích zůstal, byl zkonfiskován. Někteří Němci ale ještě na konci července bydleli ve svých bytech.²¹⁹

Příkladem napjatých poválečných vztahů mezi oběma národy je událost, která se stala v Městečku Trnávce. 10. května 1945 zde bylo v prostorách dvora Schupplerova hostince zastřeleno vojáky Rudé armády celkem 14 osob - deset Němců a čtyři Češi, kteří se k Němcům přihlásili. Tyto osoby byly drženy ve dvou místnostech hostince, kde byly bity nejen Čechy, ale musely se tlouct i navzájem. Jeden ze zajatců se pokusil utéct otevřeným oknem, zastavit ho měl výstřel mladého partyzána, který přede dveřmi hostince hlídal. Nešťastnou náhodou však projektil zasáhl vojáka Rudé armády, který seděl na korbě zrovna projíždějícího nákladního automobilu. Události nabraly rychlý spád, když někdo z místních označil za původce střelby Němce. Všech 14 zadržených bylo na dvoře postříleno ze samopalu. Nikdo už nepátral po skutečném původci střelby, za viníky byli automaticky označeni Němci.²²⁰

Německé obyvatelstvo bylo z Moravskotřebovska postupně odsunuto a během následujících poválečných let území regionu osídlilo obyvatelstvo české.²²¹

²¹⁹ SKŘIVÁNEK, M.: c. d., s. 23 – 24.

²²⁰ VONDRA, J.: *Jak to tehdy skutečně bylo, ty výstřely neměly zaznít.* In *Zpravodaj Obecního úřadu Městečka Trnávky*. Městečko Trnávka: Obecní úřad Městečko Trnávka, 2010. s. 7 – 9.

²²¹ SMUTNÁ, K.: c. d., s. 535 – 718.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Teoretický popis projektu

Název projektu: „Češi a Němci v historickém kontextu Moravskotřebovska.“

Určen pro: 9. ročník ZŠ

Druhy projektu:

Podle účelu – poznávací

Podle navrhovatele – uměle vytvořený na základě inspirace

Podle místa konání – výuka ve třídě

Podle času – krátkodobý

Podle velikosti – malý

Význam projektu: žáci se seznámí s historií svého regionu

Způsob prezentace: prezentace ve třídě, v prostorách školy

Cíle projektu: získání nových poznatků z historie regionu, upevnění obecných znalostí, rozvoj komunikačních dovedností, schopnost prezentovat svoji práci

Organizace: výuka ve třídě

Vyučovací metody: monologické, dialogické, práce s textem

Pomůcky: obrázky a fotografie obcí, archy balicího papíru, nůžky, lepidlo, fixy, pastelky

Motivace: „Milí žáci, každý z nás, jak tady sedíme, by měl znát minulost obce, ze které pochází nebo ve které žije. Samozřejmě, že není nutné znát nejmenší detaily, ale základní události a mezníky, které vývoj obce předurčily. My si teď v několika následujících hodinách budeme povídat něco o historii našeho regionu, tedy Moravskotřebovska. Dnes si řekneme nějaké obecné informace o historii obcí, ve kterých žijeme, a příští hodinu nás navštíví kronikář Městečka Trnávky. V průběhu těchto hodin a především pak v průběhu besedy s kronikářem bude vaším úkolem sbírat potřebné informace, které budete potřebovat k vytvoření projektu, se kterým seznámíte své spolužáky. Nebojte se, že to nezvládnete, budete pracovat ve skupinách a já věřím, že se vám projekty podaří. A aby vaši pečlivou práci mohli ocenit i žáci z ostatních tříd, tak vaše projekty vystavíme na chodbách naší školy. Tak se do toho pomalu pustíme, ať všechno krásně stihneme, co říkáte?“

5.2 Hlavní část projektu

První hodina:

Učitel si před začátkem vyučovací hodiny připraví na tabuli stručný zápis, který si žáci posléze během výkladu zapíší do sešitu.

- Moravskotřebovsko bylo dříve součástí německého jazykového ostrova Hřebečsko.
- Německé obyvatelstvo přišlo na území regionu v rámci kolonizace ve 13. století.
- Většina obcí regionu byla dříve německá, žili zde především občané německé národnosti.
- Spory mezi Čechy a Němci se začaly výrazněji prosazovat až po vzniku samostatné Československé republiky.
- V období Protektorátu Čechy a Morava patřilo Moravskotřebovsko pod správu říšské župy Sudety.
- Po válce bylo německé obyvatelstvo odsunuto do Německa.
- Odsunuté německé obyvatelstvo bylo v obcích nahrazeno nově přichozími Čechy.

Seznámení žáků s tématem následujících hodin, úvodní aktivita

Učitel napíše na nepopsanou část tabule slovní spojení ČEŠI A NĚMCI. Úkolem žáků je formou brainstormingu navrhnout vše, co souvisí s daným tématem. Jsou vítány všechny nápady a myšlenky, učitel je nehodnotí ani nekritizuje. Podněty by ale měly být co nejkonkrétnější, každý návrh je zapsán na tabuli. Aby měla činnost řád, je možné použít aktivitu zvanou trefa do ticha – žáci se navzájem nepřekřikují, vždy může mluvit jen jeden. Tím je učitel vede k respektování názorů ostatních a také k rychlé reakci.

Čas: 8 minut

Samotný výklad učiva

Učitel podává žákům stručný výklad učiva, ti si pak na jeho pokyn opíší z tabule zadanou část zápisu. Dotazy žáků jsou ze strany učitele vítány.

Čas: 20 minut

Rozdělení žáků do skupin, zadání úkolů, seznámení s besedou, která proběhne příští týden

Učitel rozdělí žáky do skupin za pomoci proužků barevného papíru, které má již připraveny v košíku. Počet proužků jedné barvy odpovídá předpokládanému počtu žáků v jedné skupině. Poté učitel přistoupí ke každému žákovi individuálně a ten si náhodně vylosuje z košíku barevný proužek. V momentě, kdy mají všichni žáci v ruce barevný papírek, dá učitel pokyn a žáci se rozdělí podle barev do skupin. Každá skupina si vybere svého mluvčího, který na stole učitele náhodně vybere jednu kartičku s tématem projektu (kartičky jsou otočeny textem dolů). Učitel pak vyzve žáky, aby se jako skupina zaměřili na dané téma, které jim mluvčí vylosoval. Žáci mají za úkol shromažďovat materiály z různých zdrojů (internet, knihovna, poznámky z besedy, o které jim učitel řekne bližší informace) k projektu, který budou zpracovávat. Učitel také nadiktuje seznam pomůcek, které si mají žáci k přípravě projektu přinést (lepidlo, nůžky, pastelky, fixy, různé obrázky či fotografie, které se týkají jejich tématu).

Čas: 8 minut

Opakování nových informací

Učitel vyzve žáky, aby po obvodu třídy vytvořili kruh, sám pak stojí v jeho středu. K opakování slouží jako pomůcka tenisový míček. Učitel jej vždy hodí jednomu z žáků a položí mu otázku, která se týká probíraného tématu. Pokud zná žák správnou odpověď, tak na otázku odpoví a hodí míček zpět učiteli, který pokládá jinou otázku někomu dalšímu. Pokud odpověď nezná, hodí míček zpět učiteli, který s toutéž otázkou hází míček dalšímu spolužákovi.

Čas: 7 minut

Závěrečné zhodnocení hodiny

Učitel zhodnotí průběh hodiny, vyzvedne především kladné okamžiky, chválí momenty, které se povedly. Při dostatku času může ke zhodnocení vyzvat i některé žáky („Co se Ti dnes povedlo?“, „Co se Ti dnes moc nedařilo?“)

Čas: 2 minuty

Druhá hodina:

Beseda s kronikářem

Učitel kronikáře ve třídě přivítá a předá mu slovo. Kronikář vypráví žákům na dané téma, žáci mají možnost dotazu. Po vypršení vymezené doby kronikáři poděkují.

Čas: 43 minut

Připomenutí úkolu

Učitel žákům na konci hodiny připomene jejich úkol na hodinu příští – přinést materiály a podklady pro vypracování jejich projektů, dále nezapomenout na lepidlo, nůžky, pastelky, fixy a různé obrázky či fotografie, které se týkají jejich tématu.

Čas: 2 minuty

Třetí hodina:

Diskuze o besedě a jejím přínosu pro žáky, myšlenková mapa

Na začátku hodiny žáci diskutují o přínosu besedy s kronikářem (například co je nejvíc zaujalo, co je překvapilo). Na tabuli pak učitel společně s žáky vytvoří myšlenkovou mapu k danému tématu. Kolem teze ČEŠI A NĚMCI NA MORAVSKOTŘEBOVSKU, okolo které učitel udělá kruh, heslovitě zapisují nově získané informace. Také tyto informace žáci, popřípadě učitel, kroužkují a spojují s uvedenou tezí. Pokud spolu informace určitým způsobem souvisejí, tak i mezi nimi navzájem naznačí pomocí čar určité vztahy. Výsledná myšlenková mapa pak může žákům pomoci při zpracovávání jejich projektů.

Čas: 10 minut

Práce na jednotlivých projektech

Žáci se seskupí do dříve vytvořených skupin (viz 1. hodina) a společně pracují na svých projektech. Na arch balicího papíru lepí obrázky a fotografie ke svému tématu, dopisují základní informace, projekt zdobí pomocí pastelek či fixů.

Čas: 15 minut

Prezentace jednotlivých projektů

Každá skupina si vybere svého mluvčího, který za celek projekt představí ostatním spolužákům. Při prezentaci by měl mluvčí dbát na správnost svého vyjadřování i kulturu projevu, není vyloučená pomoc ostatních členů skupiny.

Čas: 15 minut

Reflexe uplynulých tří hodin

Na list papíru každý žák metodou volného psaní zhodnotí uplynulé tři hodiny. Žáci zapisují všechny své myšlenky, vyjadřují se k průběhu hodin i samotnému tématu, nemusí brát ohled na pravopis ani formu či styl. Jedinou podmínkou je formulovat své myšlenky do vět a držet se daného tématu. Vzhledem k tomu, že se jedná o plynulé zachycení myšlenek, tak by tužka měla být stále na papíře. Po uplynutí předem stanoveného limitu si učitel práce žáků vybere k přečtení.

Čas: 5 minut

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo shrnout česko-německé vztahy na Moravskotřebovsku v kontextu událostí, které se udály v 1. polovině 20. století, a toto formou projektu jako jedné z možností teoreticky aplikovat do výuky na základní škole.

V první kapitole jsem se zabývala příchodem Němců na česká území, především pak německé kolonizaci, která probíhala ve 13. století. Druhá kapitola podává stručný výklad událostí, které se udály nejen v Československu, ale i ve světě v 1. polovině 20. století. Dále je obsahem této kapitoly také obecný popis česko-německých vztahů v tomto období a nástin odsunu Němců z našeho území. Třetí kapitola charakterizuje region Moravskotřebovsko a předkládá stručný popis jednotlivých obcí. V rámci něj jsem se soustředila především na polohu obce vzhledem k městu Moravská Třebová a na to, zda byla obec dříve německá nebo česká a jaký podíl obyvatel kterého národa v této obci v 1. polovině 20. století žil. Také jsem se snažila mimo jiné poukázat na politický vývoj obcí a jejich spolkovou činnost. Čtvrtá kapitola pojednává o vztazích mezi Čechy a Němci v tomto regionu a o jeho poválečném vývoji. Pátá kapitola obsahuje praktickou část – projekt, který je zaměřený především na rozvoj kritického myšlení žáků a jejich schopnost prezentovat společné dílo.

Mnohé události, o kterých jsem se v práci zmínila jen náznakem, by bylo možné rozvinout mnohem více, což jen dokládá šíři daného tématu a potřebu jeho dalšího zpracovávání. Otázka česko-německých vztahů, ať už obecně, či v kontextu určitého regionu, je černým místem naší historie a nebude nikdy možné najít na ni konečnou odpověď.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTOŠ, J. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. 204 s. ISBN neuvedeno.

BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960: Svazek V*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1976. 330 s. ISBN neuvedeno.

BĚLINA, P. a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1992. 309 s. ISBN 80-85192-30-6.

ČAPKA, F., KLÍMA, B. *Nástin českých dějin*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 166 s. ISBN 80-210-2593-X.

ČERMÁK, J. *Nástin historického vývoje objektu barákového tábora v Moravské Třebové v letech 1914 – 1995*. 1. vyd. Moravská Třebová: Vojenské gymnázium Jana Žižky z Trocnova, 1995. 36 s. ISBN neuvedeno.

ČORNEJ, P. a kol. *Dějiny zemí Koruny české I*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1992. 303 s. ISBN 80-85192-29-2.

KOHOUTKOVÁ, H., KOMSOVÁ, M. *Dějepis na dlani*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2005. 256 s. ISBN 80-7346-057-2.

KOL. AUTORŮ. *Moravskotřebovsko 1991. Historický místopis*. 1. vyd. Moravská Třebová: MORAVIA, 1991. 47 s. ISBN neuvedeno.

Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: Náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století. 1. vyd. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. 36 s. ISBN 80-85864-22-3.

KUČERA, J. *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946*. 1. vyd. Praha: H & H, 1992. 39 s. ISBN 80-85467-32-1.

MAKRLÍK, V. *Češi a Němci*. 1. vyd. Praha: Ideál, 2009. 404 s. ISBN 978-80-86995-07-6.

Moravská Třebová: Minulost, současnost a budoucnost. 1. vyd. Moravská Třebová: LETOROST, 1993. ISBN neuvedeno.

NEKUDA, V. (eds). *Moravskotřebovsko. Svitavsko*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. 843 s. ISBN 80-7275-026-7.

RICHTER, K. *Sudety*. 1. vyd. Praha: FAJMA, 1994. 197 s. ISBN 80-85374-22-6.

SEIBT, F. *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3.

SKŘIVÁNEK, M. *Odsun Němců ze Svitavska 1945 – 1947*. 1. vyd. Hradec Králové: Historický klub Praha, 1995. 136 s. ISBN neuvedeno.

SLÁDEK, M. *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848 – 1946*. 1. vyd. Praha: PRAGMA, 2002. 205 s. ISBN 80-7205-901-7.

Zpravodaj Obecního úřadu Městečka Trnávky. Březen – duben 2010. Městečko Trnávka: Obecní úřad Městečko Trnávka, 2010.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Mapa Moravskotřebovska

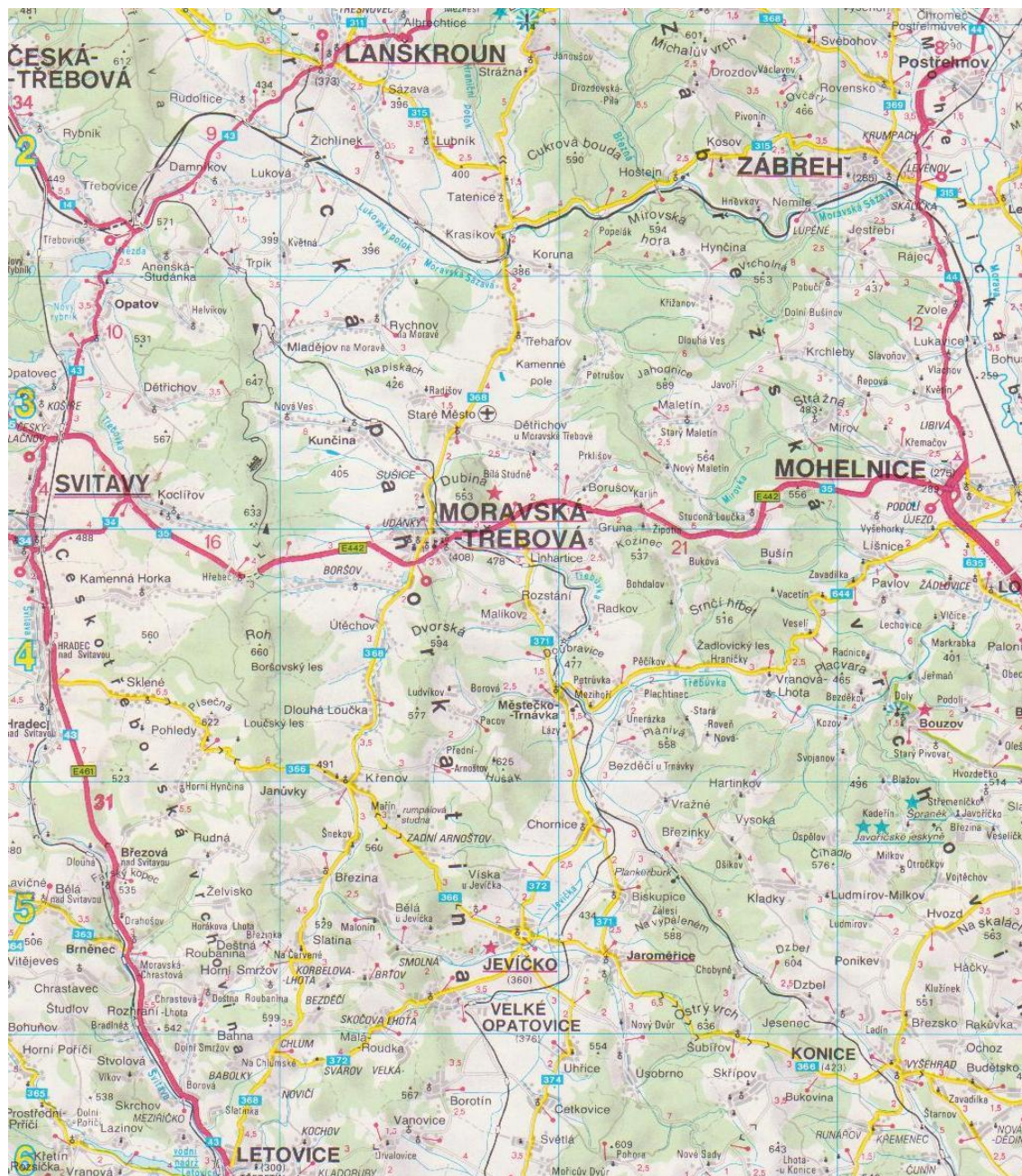
Příloha č. 2: Historická mapa Hřebečska s německými názvy obcí

Příloha č. 3: Mapa německého záboru

Příloha č. 4: Tabulka národnostního složení obyvatelstva v jednotlivých obcích regionu

Příloha č. 5: Dobová fotografie K. H. Franka a Franze Hodiny při návštěvě Městečka Trnávky z 24. listopadu 1938

Příloha č. 1: Mapa Moravskotřebovska

Moravská Třebová [online]. c2007 [cit.2011-03-30]. Dostupný na World Wide Web:
<<http://zak.3zsmt.cz:888/radlova/obrazky2/region.jpg>>.

Příloha č. 2: Historická mapa Hřebečska s německými názvy obcí

SPURNÁ, R. *Hřebečsko, německý ostrov v Olomouckém kraji* [online]. c2011 [cit.2011-03-30]. Dostupný na World Wide Web: <<http://remix.nicm.cz/hrebecsko-nemecky-ostrov-v-olomouckem-kraji/>>.

Příloha č. 3: Mapa německého záboru

Sudety. Stránky sudetských vlastenců [online]. c2011 [cit.2011-03-30]. Dostupný na World Wide Web: < <http://sudety.majestat.cz/>>.

Příloha č. 4: Tabulka národnostního složení obyvatelstva v jednotlivých obcích regionu

Název obce	Sčítání lidu z roku 1921		Sčítání lidu z roku 1930	
	Občané české národnosti	Občané německé národnosti	Občané české národnosti	Občané německé národnosti
Moravská Třebová	353	6 090	801	6 634
Bohdalov	314	31	331	5
Boršov	8	1 496	11	1 588
Borušov	0	143	2	140
Březina	3	528	8	461
Dětrichov	0	426	1	450
Dlouhá Loučka	2	1 508	6	1 467
Gruna	2	351	1	383
Horní Rudná	2	285	7	279
Janůvky	6	420	7	332
Karlín	1	180	2	188
Koruna	0	198	1	284
Křenov	9	730	20	614
Kunčina	15	1 207	26	1 286
Lázy	277	65	281	51

Linhartice	0	739	5	699
Malíkov	1	245	5	205
Městečko Trnávka	661	250	773	179
Mladějov	29	814	54	835
Nová Ves	0	558	8	584
Pacov	5	380	3	323
Pěčíkov	274	2	283	3
Petrušov	0	311	2	267
Petrůvka	131	21	114	20
Pohledy	11	431	15	386
Prklišov	0	209	0	212
Přední Arnoštov	4	328	4	268
Radišov	0	303	2	328
Radkov	12	291	31	278
Rozstání	38	472	24	432
Rychnov	1	1 424	16	1 373
Staré Město	27	999	14	1 062
Sušice	1	468	6	469
Svojanov	1	100	1	99
Šnekov	1	224	7	193
Třebařov	9	1 878	47	1 767

Udánky	1	464	5	472
Unerázka	89	0	91	0
Útěchov	2	411	0	424
Žipotín	0	76	1	64

BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960: Svazek V.* 1. vyd. Ostrava: Profil, 1976. s. 244 – 273. ISBN neuvedeno.

Příloha č. 5: Dobová fotografie K. H. Franka a Franze Hodiny při návštěvě Městečka Trnávky z 24. listopadu 1938

GRUNTOVÁ, J. *Po Mnichovu* [online]. c2011 [cit.2011-03-30]. Dostupný na World Wide Web: < <http://www.gruntova.cz/druha-svetova-valka/po-mnichovu>>.

Anotace

Jméno a příjmení:	Lenka Hrbáčková
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kopeček
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Vztahy českých a německých obyvatel Moravskotřebovska v 1. polovině 20. století
Název v angličtině:	Relations Czech and German population Moravskotřebovska in the first half of 20th century
Anotace práce:	Práce se zabývá analýzou událostí a česko-německých vztahů v 1. polovině 20. století, a to jak v rovině obecné, tak i na konkrétním území, tedy na Moravskotřebovsku.
Klíčová slova:	obce Moravskotřebovska, 1. polovina 20. století, česko-německé vztahy, odsun německých obyvatel
Anotace v angličtině:	The work analyses events and relations between the Czech and German people during the first half of the 20th century. The topic is reviewed both in a general and in a specific way; it's focused on the Moravská Třebová region.
Klíčová slova v angličtině:	towns in the Moravská Třebová region, first half of the 20th century, relations between the Czech and German people, transfer of the Germans
Přílohy vázané v práci:	mapa Moravskotřebovska, historická mapa Hřebečska s německými názvy obcí, mapa německého záboru, tabulka národnostního složení obyvatelstva v jednotlivých obcích regionu, dobová fotografie K. H. Franka a Franze Hodiny při návštěvě Městečka Trnávky z 24. listopadu 1938

Rozsah práce:	55 stran
Jazyk práce:	čeština